

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské kombinované studium
2011 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hana Čechová

Akademie třetího věku – neformální vzdělávání seniorů v
Prachaticích

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Libuše Kohlíčková

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined (Part Time) Studies
2011 - 2012

BACHELOR THESIS

Hana Čechová

Academy of thirds age – informal education of seniors in
Prachatice

Prague 2012

The bachelor thesis work supervisor:
Mgr. Libuše Kohlíčková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 28. února 2012

Hana Čechová

Poděkování

„Chtěla bych poděkovat vedoucí práce Mgr. Libuši Kohlíčkové za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.“

Hana Čechová

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá stárnutím a stářím člověka, historickými pohledy na toto období života a jeho biologickými, psychologickými a sociálními aspekty. Práce je zároveň zaměřena na vzdělávání seniorů, které je nepochybně jednou z šancí, jak prožít stáří s pocitem naplnění, užitečnosti a spokojenosti. Teoretické poznatky jsou využity v praktické části práce, která je zpracována metodou terénního výzkumu, matematicko-statistickou metodou a technikou dotazníku. Na závěr je popsán výsledek výzkumu s ověřením spokojenosti seniorů se vzděláváním. Vyhodnocení výzkumu taktéž poukazuje na nedostatečnou povědomost široké veřejnosti o vzdělávacích aktivitách pro seniory a převažující negativní názor na stáří.

Klíčové pojmy

motivace ke vzdělávání, paměť, potřeby seniorů, senior, stárnutí, stáří, učení, věk, význam vzdělávání seniorů, vzdělávací instituce pro seniory, vzdělávání seniorů

Annotation

This bachelor thesis deal with getting old and old age of person, historical views to this period of human life and biological, psychological and social aspects of this. This thesis is at the same time aimed to senior's education, that is surely one of chance, how spend old age with the feeling of repletion, usefulness and satisfaction. Theoretical pieces of knowledge are utilized in the practical part of thesis, that is worked by method of legwork, mathematical and statistical method and technique of questionnaire. At the end of thesis is described result of research with verification of senior's satisfaction with education. Evaluation of research also show to inadequate knowledge of wide public about educating activities for seniors and prevalent negative view to the old age.

Key words

age, educating institutions for seniors, education of seniors, getting old, importance of senior's education, learning, memory, motivation to the education, needs of seniors, old age, senior

OBSAH

ÚVOD	8
1. Problematika stáří a stárnutí.....	11
1.1. Historické pohledy na stáří	12
1.2. Fenomenologie stárnutí.....	14
1.3. Charakteristika stáří (věk).....	15
1.3.1. Biologie stárnutí	17
1.3.2. Psychologie starého člověka	19
1.3.3. Sociologie stáří.....	20
2. Škola a senioři	22
2.1. Paměť a učení	23
2.2. Motivace ke vzdělávání	25
2.3. Potřeby seniorů	26
2.4. Instituce vzdělávající seniory.....	28
3. Vzdělávání seniorů v Prachaticích.....	34
3.1. Akademie třetího věku.....	35
4. Popis výzkumu	39
4.1. Cíl a hypotézy výzkumu	39
4.2. Charakteristika výzkumného terénu a vzorku respondentů.....	40
4.3. Metody sběru dat	46
4.4. Sběr a zpracování údajů.....	47
4.5. Interpretace údajů	55
ZÁVĚR.....	64
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	67
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ	69
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Již delší dobu se hodně mluví a píše o stáří. OSN dokonce vyhlásilo rok 1999 za Rok seniorů. Je to z důvodu, že se mění struktura společnosti a starých a stárnoucích lidí rapidně přibývá. Stáří je nevyhnutelnou součástí lidského života, ale i tak je přijímáno velice rozdílně. Na jedné straně je stáří ctěno, na druhé zatracováno. Nahání nám strach, protože jej většina z nás vnímá především jako ekonomické a společenské břemeno. Děsí nás jeho vnější podoba, ale i typická pomalost a zdánlivá neschopnost. Celý život se vyžíváme v práci a vyhledáváme aktivity všeho druhu. Najednou přijde stáří se svými charakteristickými znaky a my se začínáme bát, že už nebudeme moci být aktivní tak, jako kdysi. Když tedy vidíme starého člověka, nutně si v něm představíme i naši vlastní budoucnost. Z toho důvodu je tedy důležité, abychom byli na stáří fyzicky, ale především psychicky připraveni.

Masmédia se snaží o této etapě lidského života informovat. Díky nim totiž víme, co staří lidé mají jíst, pít a jak mají cvičit. Ovšem jak stáří unést, jak se vyrovnat s osamělostí, se ztrátou programu, perspektiv a vlastní bezmocí, už nikdo neříká.

Zvláštní úlohu v celé problematice hraje stát, který se všemožně snaží o vytvoření materiálně a technicky vyspělé společnosti. Ovšem nakolik je správné domnívat se, že zajistíme-li starého člověka po stránce materiální, tak že to „ostatní“ už přijde samo?! Hmotné zabezpečení ve stáří je bezesporu důležité, ale není to to jediné, co je nutné řešit.

Tato problematika je ještě složitější z důvodu, že lidé, kteří o ní rozhodují, ještě sami neprožili to, co skutečně prožívají senioři. Jejich vědomosti a znalosti nevycházejí ze zkušenosti, a proto si málokdo z nich fakticky uvědomí, jaké opravdové problémy má starý člověk. Všichni vědí, že situace seniorů je špatná v tom, že se zhoršuje jejich tělesný a duševní stav. Zničehonic je na jejich straně po celoživotní pouti příliš mnoho ztrát. Najednou špatně vidí, špatně slyší, špatně chodí, špatně spí... Když se k tomu všemu ještě musí vyrovnat s tím, že neustále něco hledají, zapomínají, nebo si něco nepamatují, je toho až dost.

Asi největším problémem starého člověka je osamělost. V momentě, kdy člověk odejde do důchodu, ztrácí určitý denní režim, pracovní návyky, náplň dne a z části také původní přátelské vazby vytvořené na pracovišti. Neustále vzrůstá počet jeho nemocných a umírajících vrstevníků. Umírají přátelé, lidé známí, ale i lidé velice blízcí. Člověk se proti své vůli dostává do izolace. Protože je člověk tvor společenský a na společnosti závislý, nemůže žít izolovaně. Každý člověk, tedy i člověk starý, má potřebu být někomu užitečný, někým uznávaný, pro někoho hodnotný, někam a k někomu náležet. Zkrátka každý z nás potřebuje cítit, že je stále členem lidské společnosti.

Mimo tuto společnost se člověk může dostat i svou nevědomostí či neznalostí, která pramení z jeho dlouhodobé nečinnosti. Ztrácí přehled, protože mu chybí nové poznatky o rozvoji a pokroku v jednotlivých vědních oborech.

Jednou z možností, jak mohou senioři potřebné informace opět získat, jsou různé instituce vzdělávající seniory. Takovými institucemi mohou být například univerzity a akademie třetího věku, které nenabízejí pozdější uplatnění v praxi, nýbrž možnost „jít s duchem doby“. Tím, že se člověk snaží porozumět současnému modernímu světu, dokazuje jednak svému okolí, ale především sám sobě, že je stále schopný, potřebný a hodnotný.

Bakalářská práce je rozdělena do 4 hlavních kapitol. První kapitola se zabývá problematikou stárání a stárnutí, nastiňuje historické pohledy na stárání, objasňuje pojem fenomenologie stárnutí, vysvětluje pojem věk a jeho biologické, psychologické a sociální aspekty.

Druhá kapitola se zaměřuje na vztah seniorů ke škole. Zabývá se potřebami seniorů, jejich motivací ke vzdělávání, seznamuje s institucemi vzdělávajícími seniory, podrobněji se zmiňuje o univerzitách a akademiích třetího věku, popisuje jejich význam a porovnává rozdíly mezi těmito dvěma vzdělávacími institucemi.

Třetí kapitola se zabývá vzděláváním seniorů v Prachaticích. Seznamuje se seniorskou občanskou společností, která zde založila akademii třetího věku. Popisuje program a organizaci kurzů, cílovou skupinu a financování činnosti.

Praktická část práce je kapitolou metodologickou a je věnována vlastnímu výzkumnému šetření. Je zde popsán cíl výzkumu, hlavní výzkumné otázky, stanovené hypotézy, výzkumný vzorek i prostředí, ve kterém je výzkum prováděn. Je zde popsáno, jakým způsobem byly získávány informace a jakých bylo dosaženo výsledků.

Cílem této práce je zodpovědět hlavní výzkumné otázky:

1. Jaký význam přisuzují senioři vzdělávání jako faktorů jejich kvalitnějšího a plnohodnotnějšího života?

2. Jak vnímá široká veřejnost seniory, jaké je její povědomí o možnostech vzdělávání seniorů, a co pro ni znamená pojem stáří?

3. Existují nějaká hlediska, která mají vliv na to, zda někteří senioři začnou studovat a někteří nikoliv?,

a dále potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy.

1. Problematika stáří a stárnutí

Stárnutí populace je celosvětový fenomén, ve společnosti narůstá podíl starých lidí, prodlužuje se délka života ve stáří. Česká i světová společnost se nachází v nové, dosud neznámé situaci.¹ Podle demografické prognózy zpracované Českým statistickým úřadem bude v roce 2050 žít v České republice přibližně půl milionu lidí ve věku 85 a více let a naděje dožití při narození bude v roce 2050 činit 78,9 let pro muže a 84,5 pro ženy.² Přitom podmínky ve stáří nelze oddělit od předcházejících životních etap. Zdraví ve stáří je ve značné míře podmíněno životními podmínkami v dětství a sociální situací matek a rodin. Je proto důležité zaměřit se na situaci lidí, kteří jsou během života různým způsobem sociálně znevýhodněni. Podpora mezigenerační solidarity a soudržnosti by měla být součástí všech opatření přijímaných v reakci na stárnutí populace.³

I přes tento fakt je patrné, že mnoho lidí nezná problematiku stáří, života ve stáří, stárnutí populace ani souvislosti, úskalí a rizika s tím spojená. V důsledku toho existují ve společnosti závažné mýty i nebezpečné předsudky týkající se stáří. Proto je nutné populaci o celé problematice dostatečně informovat a zařadit ji také do vzdělávacího systému každé země. Cílem je především navození pozitivního vztahu ke stáří, citlivé vnímání problémů a potřeb starých lidí, uvědomění si zodpovědnosti za svůj vlastní život včetně stáří a prohloubení žádoucích mezigeneračních vztahů.⁴

Problematikou stáří se zabývá řada oborů a vědních disciplín, z nichž je důležité zmínit zejména gerontologii, kterou lze chápat jako multidisciplinární souhrn poznatků o stárnutí a stáří. **Gerontologie** je rozdělena na gerontologii **experimentální** (biologickou) a zabývá se otázkami, z jakého důvodu a jakým způsobem organismus stárne. Dále se dělí na gerontologii **sociální**, která se zabývá vztahem starého člověka a společnosti, a v neposlední řadě na gerontologii **klinickou**, což je geriatric v širším

¹ Proč se zabývat otázkou stárnutí a stáří. [on-line]. [cit. 2012-01-09]. Dostupné na internetu: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVEB/2464/PROC-SE-ZABYVAT-OTAZKOU-STARNUTI-A-STARI.html/>>.

² Příprava na stárnutí v České republice. [on-line]. MPSV. 2008. [cit. 2012-01-09]. Dostupné na internetu: <<http://www.mpsv.cz/cs/2856>>.

³ tamtéž.

⁴ Proč se zabývat otázkou stárnutí a stáří. [on-line]. [cit. 2012-01-09]. Dostupné na internetu: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVEB/2464/PROC-SE-ZABYVAT-OTAZKOU-STARNUTI-A-STARI.html/>>.

slova smyslu.⁵ **Geriatrie** je samostatným lékařským oborem, v České republice existujícím od roku 1982. Věnuje se starému člověku po zdravotní stránce a poskytuje specializovanou péči nemocným vyššího věku (nad 65 let). Moderní geriatrie má intervenčně-preventivní charakter a kromě specifických metod zdravotní péče se od ostatních oborů medicíny liší v komplexnosti přístupu a potřebou týmové péče.⁶

1.1. Historické pohledy na stáří

Lidé si od nepaměti přáli žít dlouho a dožít se vyššího či vysokého věku. Bylo to z důvodu, že v minulosti se jen málo osob dožilo svého vlastního stáří. Být starý a žít jako starý, bylo velice nepravděpodobné. Lidé umírali jako mladí především na infekční nemoci a novorozenecká úmrtnost umožnila přežít jen nejsilnějším. Dalšími příčinami předčasných úmrtí byly také úrazy a nemoci, které jsou dnes běžně léčitelné, těžká fyzická práce, špatné hygienické podmínky, chudoba a nedostatečná či žádná lékařská péče.⁷ „Stáří byla v průběhu vývoje lidstva věnována pozornost především filosofická, ale také lékařská. Stárnutí je sice problém daný stavbou a funkcí organismu, ale byla to civilizace, která udělala ze stárnutí hrozbu a problém. Lidé, kteří žili v drsných a nevyhovujících podmínkách, umírali dříve, než se stárnutí začalo projevovat.“⁸ Kolem smrti se točí veškerá literatura a filosofie, protože vznik a zánik života člověka fascinuje bez ohledu na to, kým je. O narození a smrti přemýšleli kněží, umělci, básníci, filozofové, zakladatelé náboženství a velcí evropští myslitelé jako Cicero, Seneca, Erasmus apod. Jejich díla nabízejí útěchu, ujišťují o znovuzrození, slibují život na onom světě, zdůrazňují výhody stáří, mluví o nesmyslnosti smrti, protestují proti ní a považují ji za urážku života.⁹

„Pokud se někdo stáří dožil, býval v historii předmětem záviděníhodné úcty, avšak nebylo to pravidlem. Po dobu několika staletí bylo stáří vzácné, a proto žádoucí. Požehnaný věk s sebou přinášel společensky uznávané výhody.“¹⁰ I mezi antickými filozofy nacházíme řadu zajímavých myšlenek lišících se v názorech na stáří. Platon stáří chválí, protože vede člověka k lepší životní harmonii, k opatrnosti a prohlubuje jeho moudrost. Dokáže lépe hodnotit kvality života, lépe je umí prožít, má zdravý

⁵ Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita. 2004.

⁶ Topinková, E. Geriatrie pro praxi. Praha: Galén. 2005.

⁷ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

⁸ Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita. 2004. s. 7.

⁹ Gruss, P. Perspektivy stárnutí. Praha: Portál. 2009.

¹⁰ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. s. 33.

úsudek. Sokrates se naopak obává prodloužení života, protože má strach, že bude muset zaplatit daň stáří, oslepne, ohluchne, nebude schopen se učit a bude rychle zapomínat. Cicero upozorňuje na to, že starý člověk musí prohloubit svoji sebekontrolu, aby dokázal nezkresleně vnímat změny, které ho ve stáří čekají v jeho individualitě i v okolní společnosti. Terentius vyslovuje striktní, negativní výrok na stáří: Samo stáří je nemoc, a Seneca tento výrok ještě prohlubuje: Stáří je nevléčitelná nemoc.¹¹ Je zřejmé, že všechny historické vědní obory v rámci své vlastní disciplíny narazí na stáří a během historického sledu událostí posledních 10 tisíc let mělo stáří obrovské množství různých významů. Na každém stupni kulturního vývoje se zjevně vytvářejí proměnlivé vzorce, které starým lidem přidělují jejich sociální roli. Společenské místo starých žen a mužů se mění v závislosti na jejich významu pro danou společnost a na jejich schopnosti vedení domácnosti. Závisí také na tradici uctívání předků, na schopnosti starých mužů a žen předávat tradici v podobě vědomostí a na jejich životní moudrosti. Pro staré lidi vždy byl a stále je důležitý okamžik jejich vyřazení z veřejného života. Mnoho kultur předpokládá, že staří lidé jsou i po smrti ve svém domě, tudíž je možné je poprosit o radu, je třeba jim prokazovat úctu, někdy jim dokonce připravovat jídlo. V různých dobách a v různých kulturách se staří lidé těšili vysoké úctě, nebo byli považováni za příliš slabé a společnost je brala jako přítěž, již opovrhovala. Potom žili na okraji společnosti.¹² Dle Haškovcové (2010) bylo stáří zatracováno hlavně v dobách nízké ekonomické prosperity společnosti, kdy stáří znamenalo být chudý, ponížený a odstrčený. Také v dobách válek, utrpení a s tím spojené ekonomické a duchovní bídy, byl ten, kdo se nemohl postarat o sebe, natož pomáhat druhým, vyloučen a odepsán ze středu lidského společenství. Naopak v míru, klidu a dobách hmotného a kulturního rozkvětu bylo stáří ctěno a vyzdvihováno.¹³

V současné době, na začátku třetího tisíciletí, postupně přehodnocujeme dosavadní způsob života a chápání stáří. Stáří již neznamená konec života, ale tato etapa je stejně důležitá jako všechny ostatní a je třeba klást stejný důraz na rozvoj. Období stáří totiž trvá 30-40 let a bude se svou délkou rovnat mládí a dospělosti. Prioritou současné společnosti je tvrdý individualismus, úsilí o dosažení vzdělání, vytváření vlastních životních stylů. Ztrácí se schopnost pochopení, že člověk nemůže žít v osamění a bez pocitu potřebnosti. Mění se struktura společnosti a rodiny dosud

¹¹ Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita. 2004.

¹² Gruss, P. Perspektivy stárnutí. Praha. Portál. 2009.

¹³ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

nevytvořila novou roli pro starého člověka. I stát, přestože převzal některé rodinné funkce, jaksi zapomíná na pomoc rodinám, které chtějí pečovat o své staré rodiče. Společnost zatím nepřipravila dostatečné programy pro seniory, kteří odešli do důchodu, chybí také rehabilitační program pro seniory, který by jim umožnil návrat do domácího prostředí. V sociálních zařízeních je trvale nedostatečná kapacita.¹⁴ „V posledních několika desetiletích došlo odmítání stáří a starých lidí tak daleko, že nepřátelské postoje ve společnosti přerostly v skrývaný či dokonce otevřený boj proti starým lidem. Objevil se pojem ageismus, který je vysvětlován jako averze vůči starým lidem a všemu, co stáří připomíná.“¹⁵

1.2. Fenomenologie stárnutí

Fenomenologie je ve filosofickém významu slova učení o jevech. Termín poprvé v 18. století použil J. H. Lambert pro označení jevů tvořících základ veškerého empirického poznání, a to z hlediska toho, co v nich skutečně je a co je pouhé zdání. Slavný představitel německé klasické filosofie Immanuel Kant rozlišoval **věc o sobě** a **jev**. Fenomén, nebo-li jev, je termín, který Kant používal k označení reality, jak se jeví naší zkušenosti, nikoliv, jaká je. K věci o sobě je třeba se dopracovat a filosofové se opakovaně zabývali problémem, zda je ona věc sama o sobě poznatelná. Věc o sobě je pouze jedna, jevů může být mnoho. V každém jevu je nějakým způsobem obsažena věc o sobě – její podstata. Z hlediska našeho poznání je důležité zaznamenat co nejvíce jevů, protože jen tak se můžeme přiblížit věci o sobě a učinit ji tak i věcí pro sebe. Pokud problematiku věci o sobě a jevu použijeme na problematiku stáří, ukazuje se, že v pojetí a sebepojetí stáří a starých lidí zůstáváme jen v oblasti záblesků, ne jevů. V důsledku toho zde realitu věci o sobě vůbec neuvažujeme a vytváříme obecně platnou představu o stáří, které se nás jen letmo dotklo. Stáří se bojíme, nerozumíme mu a to má za následek náš konfliktní postoj k němu. Tím, že stáří vnímáme povrchně, vznikají následně různé mýty o stáří. Nesmíme se tedy od stáří distancovat, ale naopak se této problematice otevřít a snažit se pochopit stáří v nás i kolem nás. Jedině tak budeme schopni poznat spojitost a docenit spjatost všech etap lidského života. Všichni totiž stárneme a i ti, kdo si myslí, že se jich stáří netýká, se dříve či později přiblíží k hranici života, kdy stáří začíná. Dnešní lidé mladší a střední generace nechťejí stáří vidět,

¹⁴ Klevetová, D., Dlabalová, I. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada. 2008.

¹⁵ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010. s. 34.

nechtějí o něm slyšet, nechtějí být staří. Díky tomu se ale s problematikou stáří nemůžou vyrovnat. Musíme si uvědomit, že stáří je sice závěrečnou etapou před koncem života, ale zároveň je v něm přítomno od samého začátku. O kvalitě našeho stáří totiž rozhodujeme a spolurozhodujeme celý život.¹⁶

1.3. Charakteristika stáří (věk)

„Pojem stáří lze chápat jako důsledek stárnutí, kterým se rozumí souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které podmiňují jeho zvýšenou zranitelnost a pokles schopností a výkonnosti jedince a vrcholí v terminálním stadiu života a ve smrti.“¹⁷ I když je stáří obecným označením pozdních fází ontogeneze, přirozeného průběhu života, je velice těžké stanovit hranici, od které je možné člověka považovat za starého. Kalendářní věk se totiž od jedince k jedinci velice liší, protože někdo stárne rychleji a někdo pomaleji. Stárnutí a stáří je ovlivněno mnoha faktory, např. chorobami, stylem života a životními podmínkami, které může člověk během svého života ovlivnit a stárnutí tak oddálit.¹⁸ Jak vysvětluje Sýkorová (2007), stárnutí a stáří představuje komplexní a dynamický proces zahrnující vzájemně propojené procesy stárnutí biologického, psychologického a sociálního, přičemž otázka, od kdy můžeme člověka považovat za starého v neposlední řadě závisí také na faktu, jak stáří vnímá společnost. Lidé nejčastěji posuzují člověka jako starého dle těchto faktorů: fyzický stav, věk, ztráta duševní svěžesti, ztráta autonomie, potíže přizpůsobit se změnám, odchod do důchodu, potíže s řešením problémů a narození vnoučete.¹⁹

„Starý člověk bývá označován různými způsoby a pokud se podíváme do minulosti, zjistíme, že staří lidé byli pojmenováni poněkud nelichotivě (stařena a stařec, bába a dědek). Dle odborné literatury 70. let minulého století byl starý člověk označen jako geron, popř. geront (z řeckého geron=stařec).“²⁰ V současné době je starý člověk nejčastěji označován jako senior. Tento výraz byl donedávna používán pro osoby starší 60 let, v poslední době se však tato hranice stále častěji posouvá na 65 let.

¹⁶ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

¹⁷ Langmeier, J., Krejčířová, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing. 2006. s. 202.

¹⁸ Říčan, P. Cesta životem. Praha: Portál. 2004.

¹⁹ Sýkorová, D. Autonomie ve stáří. Praha: Sociologické nakladatelství. 2007.

²⁰ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010. s. 21.

Senior je chápán jako někdo, kdo je aktivnější, soběstačnější a bohatší než důchodce.²¹

Dle Petřkové, Čornaničové (2004) je obecně seniorský věk dělen na:

- rané stáří (60 – 74 let, mladí senioři),
- vlastní stáří (75 – 89 let, staří senioři),

dlouhověkost (90 a více let, velmi staří senioři).²²

Vagnerová (2007) dělí stáří na:

- období raného stáří (60 – 75 let),
- období pravého stáří (75 a více let).²³

Světová zdravotnická organizace (WHO) přijala pro rozlišení věkových kategorií pomocné názvosloví:

- stárnoucí osoby (60 – 74 let),
- stará generace (75 – 89 let),
- stařecká skupina (90 let a výše).²⁴

Haškovcová (2010) uvádí, že v poslední době se v souvislosti se seniorským věkem v odborné literatuře vyskytují tato označení:

- young old – začínající stáří (65 – 74 let),

²¹ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

²² Petřková, A., Čornaničová, R. Gerontagogika. Úvod do teorie a praxe edukace seniorů. Olomouc: Univerzita Palackého. 2004.

²³ Vagnerová, M. Vývojová psychologie II. Praha: UK – nakladatelství Karolinum. 2007.

²⁴ Dienstbier, Z. Průvodce stárnutím aneb jako ho oddálit. Praha: Radix. 2009. s. 15.

- old old – „staří staří“ (osoby starší 75, resp. 80 let),
- very old old – „velmi staří staří“, dlouhověcí (po překročení 85. roku života).²⁵

1.3.1. Biologie stárnutí

„Výraz biologický věk poukazuje na objektivní stav fyzického vývoje či degenerace. Obecně je tento pojem užíván k vyjádření celkového stavu lidského organismu. Někdy se však užívá některých specifitějších určení biologického věku. Patří mezi ně anatomický věk (vyjadřuje stav kosterní soustavy, tělesné stavby apod.), karpální věk (stav karpálních či zápěstních kůstek) a fyziologický věk (stav fyziologických procesů organismu, např. rychlost metabolismu).“²⁶

Jak vysvětluje Dienstbier (2009), biologické stárnutí lze chápat jako soustavné ubývání a odumírání nervových buněk, které jako jediné buňky v organismu nemají reprodukční schopnost a nemohou být nahrazeny buňkami novými. Jsou tedy trvale ztraceny bez náhrady, což vede k únavě organismu a k jeho stárnutí. Na organismus přitom působí řada faktorů zevního prostředí, nevhodná strava a životospráva. Rizika změn vědomě zvyšujeme svými zásahy, např. kouřením, znečištěným životním prostředím, nevhodným opalováním apod. Existuje i možnost změny autoimunitních systémů, které dříve chránily organismus proti infekcím či cizorodým částicím včetně nádorových buněk. Dalším procesem, který zapříčiňuje stárnutí, je nadbytečná produkce a degenerační vliv volných radikálů (atomové částice vznikající při procesech látkové výměny v organismu).²⁷

Dle Topinkové (2005) patří mezi objektivní příznaky somatického (tělesného) stárnutí organismu především poruchy chůze a pohyblivosti, závratě, nestabilita, pády a úrazy, inkontinence moči a stolice, poruchy termoregulace, poruchy příjmu potravy a tekutin, dekubity (proleženiny).²⁸ Farková (2009) uvádí tento souhrn fyzických charakteristik v procesu stárnutí: mění se celý člověk i jeho tvář, pokožka ztrácí pružnost a postupně získává šedavé zbarvení, objevují se pigmentové skvrny, zrychluje

²⁵ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

²⁶ Stuart-Hamilton, I. Psychologie stárnutí. Praha: Portál. 1999. s. 22.

²⁷ Dienstbier, Z. Průvodce stárnutím aneb jak ho oddálit. Praha: Radix, 2009.

²⁸ Topinková, E. Geriatrie pro praxi. Praha: Galén. 2005.

se tvorba vrásek, u postavy se mění výška (starý člověk se zmenšuje), jsou oslabené funkce smyslových receptorů.²⁹

Dienstbier (2009) popisuje somatické projevy stárnutí poněkud obsáhleji:

- s přibývajícím věkem přibývá tělesný tuk,
- svaly atrofují,
- kosti řídnou a stávají se křehčími,
- klouby trpí rozrušením opěrných oblastí a vznikem kostních výrůstků,
- vazy umožňující pevnost a pohyblivost kloubů vápenatí a kostnatí,
- srdce se zmenšuje a snižuje svou výkonnost,
- cévy ztrácejí svou pružnost a stoupá krevní tlak,
- plíce mění strukturu a funkci, snižuje se jejich kapacita,
- trávicí systém se mění nejméně, přesto se mění rytmus vyprazdňování a kvalita stolice,
- chrup je porušený, dásně atrofují, netvoří se dostatek slin, dochází k poruchám polykání,
- játra atrofují a tukovají,
- ledviny se zmenšují a snižuje se schopnost filtrace,
- močový měchýř ztrácí svůj tonus a špatně udržuje moč,
- pohlavní orgány ochabují ve své funkci,
- zmenšuje se váha a objem mozku,
- stárnou nervy a nervová vlákna.³⁰

²⁹ Farková, M. Dospělost a její variabilita. Praha: Grada Publishing. 2009.

³⁰ Dienstbier, Z. Průvodce stárnutím aneb jako ho oddálit. Praha: Radix. 2009.

1.3.2. Psychologie starého člověka

Jak uvádí Říčan (2004), v duševním vývoji podobně jako u tělesného stárnutí těžko odlišujeme přirozené involuční (zhoršující se) změny dané věkem od změn, které jsou součástí nebo následkem duševní poruchy. Duševní činnost starého člověka je především zpomalena, protože se snižuje aktivita mozkových buněk.³¹

Psychickou involuci vysvětluje Říčan (2004) jako postupnou **demontáž osobnosti**, která probíhá více či méně uspořádaně. Stáří je spojeno se zjednodušováním osobnosti oproti vzestupnému stadiu vývoje, které znamená výstavbu bohatší, složitější struktury osobnosti. Starý člověk ztrácí vztah k určitým osobám, zálibám, hodnotám, ideálům, nadosobním i osobním cílům. S novými situacemi a se stresem se vyrovnává hůře a primitivněji než mladší člověk. Tímto chováním se přibližuje malému dítěti, které před povinností uteče, popře ji, zavře oči před tím, co nechce vidět apod. S psychickou involucí se prolínají **duševní poruchy**, mezi které patří např. **psychogenní neurózy**, které se ve stáří vyskytují velice často. Způsobuje je zvýšená citlivost a zranitelnost starých lidí včetně jejich závislosti na svém okolí. Ve stáří se mění **osobnost** člověka, na povrch mohou vyplouvat negativní vlastnosti a sklony, které v mládí a ve středním věku dokázal ovládnout či projevovat přijatelným způsobem. Mezi tyto vlastnosti patří především **podezřívavost**, která se může změnit až v nebezpečnou a patologickou **paranoiditu**. Ta může seniora dovést až k izolaci a osamělosti. Typickou psychickou poruchou stáří je **demence**, kterou lze vysvětlit jako postupný a stále se zhoršující úbytek kognitivních funkcí, jakými jsou paměť, pozornost, inteligence, myšlení apod. Dochází k postupnému rozpadu osobnosti a deterioraci intelektu, což zapříčiňuje ztrátu soběstačnosti a člověk se stává zcela závislým na svém okolí. Nejčastějším typem demence je Alzheimerova choroba, následována cerebrovaskulární demencí a demencí s Lewyho tělísky. Prognóza u demencí není vůbec dobrá a průměrná délka života od zjištění prvních příznaků je 3-10 let. Dalším neduhem stáří jsou **deprese**, které mohou být spojené s neklidem a úzkostí. Depresemi trpí i mladší generace lidí, ovšem starší člověk s nimi pro svou zranitelnost nedokáže dostatečně bojovat. Příčinami depresí ve stáří jsou obvykle těžké ztráty – smrt celoživotního partnera, umístění do ústavu sociální péče, vážné zdravotní problémy apod. V léčbě **psychogenních poruch** se poměrně úspěšně využívá medikamentózní

³¹ Říčan, P. Cesta životem. Praha: Portál. 2004.

léčby ve spojení s psychoterapií, která je i přes nevěřící postoj některých odborníků možná i u lidí v pokročilém věku. Psychoterapie ovšem musí být zaměřena na vývojové úkoly, které jsou pro starého člověka aktuální, tzn. na těžkosti a konflikty jejich věku.³² „*Topinková (2005) shrnuje, že nejzávažnější geriatrické syndromy týkající se psychické involuce zahrnují demenci, deprese, delirium, poruchy chování a poruchy adaptace.*“³³

1.3.3. Sociologie stáří

Sociální věk je jednou z možností, jak je možné nahlížet na stárnutí a stáří. Sociální stáří začíná odchodem do důchodu, resp. dosažením věku, ve kterém má člověk nárok na přiznání starobního důchodu.³⁴

„*Lze říci, že sociální stáří je dáno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění.*“³⁵ Ve stáří se postupně mění a redukuje různé **sociální dovednosti**, které lze do určité míry chápat i jako proces **desocializace**. Starší lidé mají odlišný způsob života, který je velice ovlivněn odchodem do důchodu. Ztrácí **sociální kontakty** a jsou mnohem více izolováni od společenského dění. Jejich život se odehrává převážně v soukromí, v teritoriu vlastního bytu, v rodině či na území instituce, jakou může být nemocnice či domov seniorů. V souvislosti s těmito změnami jsou starší lidé nuceni změnit navykklé způsoby svého chování a taktéž dochází ke stagnaci či dokonce úpadku sociálních dovedností a návyků, protože mnohé z nich již nepotřebují a nevyužívají. Nový způsob života naopak vyžaduje osvojení nových způsobů chování, kterými jsou zejména přijetí pasivní a podřízené role člověka, který je závislý na ostatních, je v rámci péče leckdy manipulován, a neočekává se od něho vlastní názor či jednání.³⁶

Velice důležitou součástí sociálního kontaktu je **komunikace**, která u starších lidí vykazuje určité nápadnosti. Tito lidé totiž často trpí nedoslýchavostí, jenž může mít vliv na **kvalitu zpracování** přijímané informace. Kvalitní komunikaci narušuje taktéž **pomalost**, protože starší člověk potřebuje delší dobu pro zpracování sdělené informace a pro zformulování odpovědi. Problémy s pamětí způsobují tendenci k opakování svých

³² Říčan, P. Cesta životem. Praha: Portál. 2004.

³³ Topinková, E. Geriatrie pro praxi. Praha: Galen. 2005. s. 10.

³⁴ Farková, M. Dospělost a její variabilita. Praha: Grada Publishing. 2009.

³⁵ Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita. 2004. s. 19.

³⁶ Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Praha: UK – Nakladatelství Karolinum. 2008.

sdělení. Postupně se zhoršuje slovní zásoba, naučené jazykové dovednosti a schopnost porozumět textu, v jejichž důsledku dochází k **poklesu slovní plynulosti**.³⁷

Specifická je **komunikace starších manželů**, která vykazuje své typické znaky. Vzhledem k tomu, že se velice dobře znají a strávili spolu velkou část života, leckdy nepotřebují verbalizovat všechno. Často jim stačí k vyjádření svých přání a pocitů neverbální komunikace, protože celoživotní partner dobře rozumí gestům a výrazům svého protějšku. V dorozumívání je zřejmý **komunikační stereotyp**, ke kterému přispívá i zvýšená tendence starých lidí vzpomínat, ulpívat na myšlenkách a neustále se k nim vracet. Často je veden pouze **monolog**, či dva sdílené monology, při kterých člověku stačí vědomí něčí přítomnosti a sounáležitosti. Velice důležitým komunikačním prostředkem je **dotek**, který je chápán jako projev potvrzení intimity.³⁸

Ve stáří dochází ke **změně** mnohých **sociálních rolí** a k jejich četné redukci. Je tím myšleno zejména úmrtí partnera, které člověku vnutí roli vdovy či vdovce. Negativní variantou je také role nemocného či zdravotně postiženého starého člověka. I odchod do důchodu znamená pro člověka ztrátu, protože zaniká jeho profesní role. S tím souvisí i změny ovlivněné ekonomickými faktory – např. role zákazníka či role vázané na členství v různých společenstvích.³⁹ **Odchod do důchodu** je důležitým sociálním mezníkem a pro mnohé lidi je velice traumatizující. Odborníci ho popsali jako tzv. **penzijní kolaps** a dokonce jako **penzijní smrt**, jejichž podstatou je právě ztráta programu a zaměstnanecké role. Začínající penzisté se totiž ocitají ve značné sociální izolaci, kterou odborníci popisují jako **sociální bankrot** a **sociální smrt**. Nověji se používá termín **sociální vyloučení**.⁴⁰

³⁷ Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Praha: UK – Nakladatelství Karolinum. 2008.

³⁸ tamtéž.

³⁹ tamtéž.

⁴⁰ Haškvcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

2. Škola a senioři

Problematikou vzdělávání a péče o seniory se zabývá **gerontopedagogika**, která je v užším slova smyslu chápána jako pedagogická disciplína zabývající se výchovou a vzděláváním seniorů. Jedná se o vzdělávání ve stáří a ke stáří. V širším slova smyslu znamená teoreticko empirickou disciplínu zabezpečující komplexní péči, pomoc a podporu seniorům při uspokojování jejich potřeb (mezi ně patří i vzdělávací potřeby) v nemedicínské rovině.⁴¹

Při vzdělávání seniorů plní výchova a vzdělávání následující funkce:

- preventivní (různá opatření pozitivně ovlivňující průběh stárnutí a stáří),
- anticipační (přispívá k pozitivní připravenosti na změny ve stylu života),
- rehabilitační (pomáhá obnovovat a udržovat fyzické a duševní díly a připravovat činnosti pro další existenci),
- posilovací (přispívá k rozvoji zájmů, potřeb a schopností seniorů, k podpoře jejich aktivity, ke kultivaci jejich zájmů a potřeb).⁴²

Vzhledem ke stárnutí populace a k přibývajícimu počtu obyvatel v důchodovém věku, který činí v České republice zhruba jednu pětinu lidí, je nutné pomýšlet na řešení problémů souvisejících s kvalitou života seniorů. S tím souvisí teorie aktivního stárnutí, která předpokládá, že ve stáří jsou víceméně zachovány potřeby středního věku – tím je myšlena především potřeba být stále aktivní a mít pocit užitečnosti. Odchod do důchodu znamená pro člověka ztrátu důležité sociální role a snižuje jeho vlastní hodnotu. Jedním z důležitých kompenzačních mechanismů je vzdělávání seniorů, které podporuje pocit důstojnosti a životního uspokojení, přispívá k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví. Vzdělávání pomáhá zvládat vývojové úkoly spojené se stárnutím a zajistit úspěšný přechod a adaptaci v pozdějších obdobích stáří. Ovlivňuje možnost orientace v nových životních situacích a schopnost samostatně se rozhodovat. Senior se

⁴¹ Vzdělávání seniorů. [on-line]. 2010. [cit. 2011-08-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.rodina-finance.cz/seniori.207/vzdelavani-senioru.20407.html>>.

⁴² tamtéž.

tak díky novým informacím může rozhodnout, jak uspořádat svůj život a být psychicky vyrovnanější a spokojenější.⁴³

2.1. Paměť a učení

*„Paměť lze chápat jako soubor psychických procesů, umožňujících ukládání (zapamatování), uchování v paměti (uskladnění) a vybavení (vyvolání z paměti) vjemů, poznatků, pohybů, zkušeností.“⁴⁴ „Pro učení a celý proces zapamatování, uchování a vybavení toho, co jsme se naučili, má největší význam především **ultrakrátkodobá (vjemová) paměť, krátkodobá paměť a dlouhodobá paměť.** Paměť je v procesu výuky vždy spojována s koncentrací, kterou můžeme definovat jako zaměřenost lidského vědomí na určitý podnět, jev nebo na situaci, tzn. na určitou část objektivní skutečnosti, kterou si jasně a přesně uvědomujeme.“⁴⁵ Paměť spolu s pozorností řadíme mezi kognitivní funkce, které jsou důležité k tomu, abychom mohli poznávat svět kolem sebe, orientovat se v něm, vnímat sám sebe. I když se kognitivní funkce s narůstajícím věkem zhoršují, neznamená to, že starší člověk není schopen se učit a pracovat s novými informacemi. Lidský mozek má více než 10 miliard neuronů a je zcela jasné, že neurony s přibývajícími léty ubývají. Tento úbytek však není ve všech mozkových částech stejný. Nejvíce jsou postiženy čelní laloky, kde jsou zraková a sluchová centra a hipokampus, který slouží k ukládání informací a schopnosti učit se novému. U starších lidí se zhoršování paměti vyrovnává schopností informace lépe uspořádat.⁴⁶*

Jak již bylo uvedeno výše v této kapitole, pro učení je důležitá především senzorická (okamžitá), krátkodobá a dlouhodobá paměť.⁴⁷

Krátkodobá paměť, nazývaná také pracovní, pojme okamžitě maximálně 5-9 slov. Informace získáváme pomocí senzorických receptorů. Pokud si chceme něco zapamatovat a mají-li informace pro nás význam, přesunují se do dlouhodobé paměti.⁴⁸ U starších lidí se krátkodobá paměť prokazatelně zhoršuje, protože mladší subjekty si dokážou zapamatovat více položek uvedených na konci seznamu. Krátkodobá paměť se testuje metodou nazvanou **kapacita zpětné paměti**, při níž musí člověk opakovat

⁴³ Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita. 2004.

⁴⁴ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál. 2009. s. 187.

⁴⁵ Mužík, J. Didaktika profesního vzdělávání dospělých. Plzeň: Fraus. 2005. s. 14-15.

⁴⁶ Klevetová, D., Dlabalová, I. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada. 2008.

⁴⁷ poznámka autora.

⁴⁸ Klevetová, D., Dlabalová, I. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada. 2008.

položky v pořadí opačném, než byly uvedeny (jsou-li položky např. 75123, musí člověk opakovat 32157). To je pro staršího člověka obtížné, protože musí udržet v paměti všechny položky ve správném pořadí a ještě vytvářet jejich opačný sled.⁴⁹

Dlouhodobá paměť je rozlišena především na paměť epizodickou (ukládají se osobní události a časové vztahy podle časové posloupnosti), paměť sémantickou (ukládají se pojmy, významy, události) a paměť procedurální (ukládají se naše životní návyky, postupy – řízení auta, vaření...)⁵⁰ U dlouhodobé paměti je vliv věku taktéž patrný, protože úbytek se soustředí především do oblasti kódování informací. Většina informací přecházejících do dlouhodobé paměti musí být nejdříve zpracována krátkodobou pamětí, tudíž jakékoliv problémy v krátkodobé paměti se nutně projeví ve zhoršeném výkonu dlouhodobé paměti.⁵¹

Učení je jedním z klíčových psychologických pojmů, pro který však neexistuje všeobecně přijímaná definice. Z novějších vymezení lze uvést, že učení je proces, ve kterém člověk mění své poznatky o prostředí, mění své chování a způsoby činnosti, osobnostní vlastnosti a obraz sebe samého. Mění také své vztahy k ostatním lidem a ke společnosti tak, že dochází k rozvoji a vyšší účinnosti. K tomu všemu se dopracovává na základě zkušeností, kterými rozumíme výsledky předchozích činností, a které se pak přetvářejí na systémy znalostí nebo-li vědění.⁵² Mužík (2005) vysvětluje schopnost k učení jako určitou skupinu vlastností osobnosti, kterou musí člověk disponovat, aby mohl zdárně vykonávat učební činnosti. Dle něj na schopnost učit se působí zejména tyto faktory:

- vůle k učení (intenzita a ochota k učení),
- uvědomělost (síla podnětů k učení),
- kapacita intelektu (přijetí a zpracování informací),
- lehkost nebo obtížnost učení (rychlost, s jakou se učivo osvojí),

⁴⁹ Stuart-Hamilton, I. Psychologie stárnutí. Praha: Portál. 1999.

⁵⁰ Sternberg, R. J. Kognitivní psychologie. Praha: Portál. 2002.

⁵¹ Stuart-Hamilton, I. Psychologie stárnutí. Praha: Portál. 1999.

⁵² Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál. 2009.

- trvanlivost učení (schopnost vybavit si učivo v určité chvíli a v určitých souvislostech).⁵³

Pokud se zaměříme přímo na seniory, je prokázáno, že i tito lidé mají dostatečný potenciál pro učení. Je totiž rozdíl v poklesu tělesné a duševní výkonnosti, protože zatímco tělesná výkonnost s narůstajícím věkem postupně klesá a tento jev začíná být nejvíce patrný kolem 50. roku života, výkonnost duševní naopak neustále narůstá a už po 30. roce překonává právě výkonnost tělesnou. I když v seniorském věku – tedy kolem 60. a 65. roku života duševní výkonnost mírně klesá, tento pokles je velice individuální. Navíc není nezvratný a dá se velice dobře korigovat pomocí tréninku kognitivních schopností. Lze tedy říci, že i když starší lidé mají mírný problém s lehkostí učení a s dobou potřebnou k osvojení si nových poznatků, nic z toho není překážkou schopnosti seniorů učit se. Pokud totiž pravidelně trénují mozek, který se chová jako sval, podává vyšší výkon a jeho výkonnost nezačne upadat.⁵⁴ Pozitivním faktem je, že starší člověk se může při učení opírat o celoživotní zkušenosti, kterými mladší člověk ještě nemůže disponovat.⁵⁵ Díky tomu mohou lidé, kteří se např. v mládí věnovali studiu cizích jazyků, zcela s přehledem úspěšně studovat jazyk další.⁵⁶

2.2. Motivace ke vzdělávání

Nejprve je třeba vysvětlit obecně pojem motivace, která je pro člověka jakýmsi pohonem, jenž ovlivňuje jeho chování a nutí ho uspokojovat své individuální potřeby. Nejde jen o uspokojování základních biologických potřeb, ale také o potřeby související s jeho sociální existencí ve společnosti, ve které žije.⁵⁷

Dle Abrahama Maslowa a jeho pyramidy potřeb, je smysluplnost motivační silou lidského života tam, kde jsou uspokojeny nižší potřeby (biologické potřeby, potřeba jistoty a bezpečí...⁵⁸). Pokud sestupujeme podél jeho hierarchie potřeb, zjistíme, že se chceme cítit hodnotní, chceme mít úspěch, být oblíbeni a milováni, žít v bezpečí a zajišťovat své základní potřeby. Později jmenované potřeby (tedy ty základní) jsou předpokladem stabilního uspokojování potřeb jmenovaných dříve (tedy potřeba

⁵³ Mužík, J. Didaktika profesního vzdělávání dospělých. Plzeň: Fraus. 2005.

⁵⁴ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁵⁵ Klevetová, D., Dlabalová, I. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada. 2008.

⁵⁶ Haškvcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

⁵⁷ Klevetová, D., Dlabalová, I. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada. 2008.

⁵⁸ Křivohlavý, J. Psychologie smysluplnosti existence. Praha: Grada Publishing. 2006.

kladného hodnocení, úspěchu...). Pro motivaci k učení jsou důležitá všechna patra jeho pyramidy potřeb, protože každé z nich se může stát zásadním podnětem k získávání nových vědomostí.⁵⁹

Pokud se zamyslíme nad motivací starších lidí ke vzdělávání, lze konstatovat, že jsou velice různorodé. Mezi nejsilnější motivační prvky patří především udržení psychické a sociální aktivity, snížení pocitu osamocení, sociální integrace, udržování soběstačnosti, naplnění osobních zájmů či uskutečnění toho, co tito lidé nestihli v dobách, kdy byli ekonomicky aktivní. Zde se senioři věnují hlavně té oblasti či oboru, který je zajímal již v mladším věku, ale z nejrůznějších důvodů se mu nemohli dostatečně věnovat.⁶⁰ Beneš (2008) zdůrazňuje, že pro motivaci seniorů k dalšímu vzdělávání je velice důležité také jejich dosažené vzdělání, dřívější účast na dalším vzdělávání, ale také druh vzdělání. U lidí vzdělanějších a všeobecně více angažovaných v různých oblastech lidského života jsou patrné velké rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech, v zájmech a potřebách. Jejich schopnosti a motivace k učení je podmíněna vzájemným působením dvou faktorů, kterými jsou osobnost a životní situace. Dle Beneše může být vzdělávání taktéž koníček, zájem o poznání. Za motiv považuje touhu po sociálních kontaktech, očekávání okolí, ale i snahu najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti, zvládnutí tělesných, psychických a sociálních změn, udržování vlastních sil.⁶¹

2.3. Potřeby seniorů

Pro život člověka je typické neustálé uspokojování různých potřeb, ať jsou chápány jako nutnost (základní biologické potřeby jako jídlo, spánek...) či jsou pro člověka životními cíli (přáními, tužbami). Z hlediska psychologie jsou potřeby základní motivační silou, která je důležitá pro život a vývoj člověka. Potřebu můžeme chápat jako stav nedostatku – jistoty, bezpečí, pomoci, lásky, důvěry, úspěchu, svobody...⁶²

Vagnerová (2007) rozdělila strukturu vývojových potřeb do šesti oblastí:

⁵⁹ Plamínek, J. Vzdělávání dospělých. Praha: Grada Publishing. 2010.

⁶⁰ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁶¹ Beneš, M. Andragogika. Praha: Grada Publishing. 2008.

⁶² Péče o potřeby člověka. [on-line]. 2011. [cit. 2011-07-05]. Dostupné na internetu: <http://www.wikiskripta.eu/index.php/Péče_o_potřeby_člověka>.

- Potřeba stimulace správnými podněty – lidský organismus musí během celého života získávat pomocí smyslů dostatečné množství správných podnětů. Jelikož ve stáří dochází ke zhoršování zraku, sluchu a dalších smyslových funkcí, zhoršují se poznávací schopnosti člověka, což snižuje schopnost být informován a orientován v situaci a místě. Snížené vnímání vzbuzuje strach a úzkost, nejistotu a změnu nálad. Je tedy nezbytné, aby starý člověk dostával dostatečné informace, kterým bude rozumět.
- Potřeba smysluplného světa – starý člověk potřebuje zvýšeně cítit, že svět je bezpečný a má v něm své místo. Potřebuje jistotu, že se o něj dokážeme dobře postarat, že chápeme jeho možnosti a přijímáme ho bez hodnocení jeho nedostatků.
- Potřeba plánovat činnosti v denním rytmu a čase se sebou a s druhými – změny orgánů ve stáří mají vliv na rytmus organismu. Starý člověk si musí činnosti dobře časově rozdělit a naplánovat tak, aby to bylo v jeho zájmu a zároveň i v součinnosti s druhými lidmi.
- Potřeba jistoty sociální role a pozice ve společnosti – ve stáří přibývá mnoho sociálních změn a ztrát, se kterými se senioři mnohdy velice obtížně vyrovnávají (ztráta pracovního kolektivu a pracovních návyků), odchod dětí, sociální izolace, osamělost, ztráta soukromí a vlastního domova, neschopnost sebezpečí...).
- Potřeba identity a uznání vlastního „já“ sebou samým i druhými – pro každého člověka je velice důležitý pocit, že má svůj život pod kontrolou a může rozhodovat o svých činnostech, mít pocit důležitosti. Starý člověk obojí ztrácí – má omezené schopnosti být sám sebou, svobodně volit místo, čas, osoby, činnosti, ztrácí kontrolu nad svým životem, má omezený vliv na vykonávané činnosti a sníženou zodpovědnost za svá rozhodnutí.
- Potřeba otevřené budoucnosti (naděje, perspektiva) – starý člověk se potřebuje každý den na něco těšit, třeba jen na drobnosti všedního dne.⁶³

⁶³ Vágnerová, M. Vývojová psychologie II. Praha: Portál. 2007.

Dle Farkové (2009) mají stárnoucí a staří lidé odlišné prožívání a chování než lidé v produktivním věku. Mají zvýšenou potřebu „být“, „cítit se“ jako druzí, stejně tak jako tendenci k někomu patřit, být někomu užitečný. Starší člověk je totiž velice citlivý na signály odmítání a cítí se pak izolovaný a opuštěný. Připadá si jako bezcenný, zlý a k ničemu. Starý člověk potřebuje, stejně jako ostatní, uznání, ocenění a pochopení od ostatních. Protože ztrácí pracovní, ekonomické a sociální jistoty, stává se postupem času více či méně závislý na okolí a fixuje se na toho, u koho cítí bezpečí, pomoc a ochranu. Starý člověk má potřebu být součástí své rodiny, kde se pochopitelně cítí nejlépe a má zde velký pocit sounáležitosti, podpory, pochopení, cítí se využitý, ví, že může pomáhat a být potřebný.⁶⁴ Během procesu stárnutí taktéž narůstá tendence klást větší důraz na vnitřní smysl činnosti. Ten se často projevuje potřebou vzdělávat se. Tato potřeba může být vyvolána potřebou porozumět době, potřebou kompenzovat pokles své výkonnosti, porozumět moderní době, potřebou zvýšení prestiže v rodě a okolí.⁶⁵

2.4. Instituce vzdělávající seniory

Šerák (2009) uvádí, že v ČR existuje poměrně velké množství různých institucí, nadací a spolků, které se zaměřují na vzdělávání seniorů. Zároveň seznamuje s těmi nejrozšířenějšími. Za nejznámější považuje **univerzity třetího věku (U3V)**. Pod tímto názvem si můžeme představit veškerou nabídku vzdělávacích akcí pořádaných vysokými školami a jejich fakultami, které jsou určeny právě pro seniory.⁶⁶

Další možností vzdělávání seniorů jsou tzv. **akademie třetího věku (A3V)**, které vznikaly především z iniciativy našich gerontologických pracovišť. Zakládány jsou především v regionech, kde je nedostatek vysokých škol. Organizovány jsou většinou pod záštitou různých institucí jako je Červený kříž, Svaz důchodců, muzea, kulturní domy...) a taktéž středních škol.⁶⁷

Zvláštní případ vzdělávání seniorů představuje **rozhlasová akademie třetího věku**, která se jako samostatný pořad vysílá od roku 1997 na vlnách Českého rozhlasu. Posluchači mohou absolvovat vzdělávací cykly z mnoha vědních oborů, jakými jsou zejména historie, literatura, psychologie, sociologie, filosofie, zoologie, botanika apod.

⁶⁴ Farková, M. Dospělost a její variabilita. Praha: Grada Publishing. 2009.

⁶⁵ Vzdělávání seniorů. [on-line]. 2010. [cit. 2011-07-06]. Dostupné na internetu: <<http://www.rodina-finance.cz/seniori.207/vzdelavani-senioru.20407.html>>.

⁶⁶ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁶⁷ tamtéž.

V průběhu každého kurzu posluchači zpracovávají písemné práce a ti úspěšní obdrží na závěr diplom. S těmito vzdělávacími pořady jsou spojeny i další aktivity, jako zájezdy ke Dni seniorů, setkávání s lektory či studijně-rehabilitační pobyty.⁶⁸

Velmi podobně fungují i **kluby aktivního stáří, kluby seniorů, kluby dříve narozených** či **kluby důchodců**, které jsou typické trvalejšími a méně formálními vztahy členů. Tyto kluby si zakládají na rozvoji osobních zájmů a na uspokojení sociálních potřeb frekventantů. Nabízejí velké množství činností, jakými jsou zejména besedy, výlety, exkurze, vycházky, přednášky, kulturní akce, sportovní programy, ruční práce, společenské hry apod. Vzdělávací aktivity bývají jednorázové. Kluby jsou v současnosti zřizovány nejčastěji městy, domovy seniorů, charitativními organizacemi či Svazem důchodců ČR.⁶⁹

Další institucí, kterou Šerák (2009) zmiňuje, je sdružení **Život 90**. Jedná se o nestátní a neziskovou dobrovolnickou organizaci, která vznikla v roce 1990. Jejím hlavním cílem je zajišťování a prohlubování kvality života seniorů. Práce spočívá v aktivním zapojení dobrovolníků z řad seniorů, kteří jdou příkladem svým vrstevníkům a zajišťují pro ně různé aktivity včetně vzdělávacích a zároveň jsou jejich lektory.⁷⁰

Za důležité považuje Šerák (2002) zmínit také **univerzity volného času (UVČ)**, které zakládají většinou kulturní domy, knihovny či domovy důchodců. Vynikají především možnostmi vzdělávání v populárních oborech, které každý z nějakého důvodu nemohl vystudovat profesně. Tento projekt je otevřený všem, není určena podmínka dřívějšího dosaženého vzdělání či věkové hranice. I přesto mezi posluchači převažují senioři.⁷¹

Zvláštním typem instituce, který je u nás zatím unikátní, je **Centrum celoživotního vzdělávání**, sídlící od roku 2005 v Praze. Sdružuje různé typy institucí, z nichž stojí za zmínku např. **Nabídkový kurz oborů U3V** (podoba nultého ročníku regulérních U3V), **Centrum zdravého stárnutí** (ochrana zdraví, udržení psychické a fyzické kondice, udržení celkové nezávislosti ve stáří), **Klub vzájemného porozumění**

⁶⁸ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁶⁹ tamtéž.

⁷⁰ tamtéž.

⁷¹ tamtéž.

(program doplňuje výše uvedené aktivity pod vedením profesně zdatných studentů Centra celoživotního vzdělávání).⁷²

V souvislosti s univerzitami třetího věku vznikla **Asociace Univerzit Třetího Věku** (AU3V), která je občanským sdružením institucí, jenž nabízí a provozují vzdělávací aktivity na úrovni vysokoškolského vzdělávání, určené občanům České republiky v důchodovém věku. Tato asociace byla založena v roce 1993 z iniciativy několika dobrovolníků, kteří se na svých mateřských univerzitách vzděláváním seniorů zabývali a současně sledovali tuto problematiku v evropském i světovém měřítku. Hlavním úkolem AU3V je zabezpečit vzájemnou informovanost svých členů a postarat se o mezinárodní kontakty AU3V s vedoucími evropskými organizacemi, kterými jsou zejména AIUTA (Internation Association of the Universities of the Third Age), EFOS (European Federation of Older Students) a evropské informační síť pro U3V, vedené univerzitou v Ulmu.⁷³

Univerzita třetího věku

Pokud se zaměříme na historii univerzit třetího věku, Mühlpachr (2004) uvádí, že jejich počátek spadá do 70. let 20. století. První U3V byly založeny ve Francii a jejich vznik byl reakcí na generační konflikt související se studentskými nepokoji na konci 60. let minulého století.⁷⁴ Jak zmiňuje Haškovcová (2010), vůdčí osobností první U3V, která vznikla v roce 1973 v Toulouse, byl francouzský profesor lékařství P. Vellas, který se později stal také prezidentem Asociace univerzit třetího věku, rovněž se sídlem v Toulouse. Program této univerzity respektoval medicínské, sociokulturní a sociální prvky, podstatné pro udržení aktivity stárnoucích a starých lidí. Na vznik U3V v Toulouse brzy navázaly další univerzity a jejich rozvoj byl nejvíce patrný v Belgii, Španělsku, Francii a později i v Polsku.⁷⁵

„Vzdělávání seniorů v České republice se rozvíjelo zpočátku formou přednášek v klubech důchodců a kulturních zařízeních. V roce 1986 byl cyklus přednášek poprvé uskutečněn na půdě Univerzity Palackého v Olomouci. První obor U3V, který byl monotematický, byl otevřen v říjnu 1986 profesorem Pacovským na tehdejší fakultě

⁷² Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁷³ Asociace univerzit třetího věku. [on-line]. Brno: AU3V, 2011. [cit. 2011-07-06]. Dostupné na internetu: <<http://au3v.vutbr.cz/>>.

⁷⁴ Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita. 2004.

⁷⁵ Haškovcová, Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

všeobecného lékařství UK.“⁷⁶ Šerák (2009) považuje za velice zajímavé, že první české U3V vznikaly především ve zdravotní sféře, většinou za přímé spolupráce zdravotnických organizací.⁷⁷ Slípka (2004) doplňuje, že účastníci studia projevovali taktéž obrovský zájem o praktické znalosti související s jejich každodenním životem i s prevencí.⁷⁸ U3V se následně rozšířily na většinu vysokých škol. V současnosti je tato forma studia praktikována na více než 45 vysokých školách a fakultách na území celé ČR a této možnosti využívá odhadem kolem 4000 seniorských posluchačů.⁷⁹ K významnému zlepšení situace v seniorském vzdělávání došlo v roce 2003, kdy Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy poskytlo univerzitám v rámci Rozvojových a transformačních projektů finanční prostředky na zavádění seniorského vzdělávání. Jednotlivé vysoké školy mají stále širší pole působnosti, kdy mohou uplatnit ve studijních programech svá specifika.⁸⁰

U3V a jejich fakulty dnes umožňují seniorským studentům získat nové vědomosti z oblasti vědy, kultury, historie a dalších oborů. Jsou vyučováni docenty, profesory, lektory a dalšími odborníky z praxe. Jednotlivé kurzy a přednášky jsou zaměřeny na seznámení studentů s novinkami současného světa – především v oblasti vědy a techniky, ale také na samotná specializovaná témata humanitních, společenských, přírodních i technických věd. Přijetí ke studiu je podmíněno pouze ukončeným středoškolským vzděláním (v některých případech lze učinit výjimka) a dosažením určité věkové hranice (50 či 60 let, hranice pro přiznání starobního důchodu – liší se dle konkrétní školy). Omezená je taktéž kapacita. Kurzy se ve většině případů vypisují a přijatí studenti hradí zápisné, které se pohybuje v rozmezí 100 – 600 Kč za rok či semestr studia. Výuka je realizována prostřednictvím přednášek, seminářů, cvičení i exkurzí (1x či vícekrát za týden či 14 dní) a je požadována procentuální hranice účasti nutná k úspěšnému dokončení studia. Výsledkem sice není získání akademického titulu či pracovní kvalifikace, absolvent však získá osvědčení o absolvování studia.⁸¹ Dle Čornaničové (2000) se stále častěji objevují snahy o vytvoření bakalářských studijních programů, kde se ve třídách setkávají staří i mladí studenti. V ČR můžeme tento jev

⁷⁶ Klevetová, D., Dlabalová, I. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada Publishing. 2008. s. 53.

⁷⁷ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁷⁸ Slípka, J. Měnící se tvář našich Univerzit třetího věku. Andragogika. 2004. č. 3.

⁷⁹ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁸⁰ Vzdělávání seniorů. [on-line]. Brno. Institut celoživotního vzdělávání. 2011. [cit. 2011-07-15].

Dostupné na internetu: < <http://www.lli.vutbr.cz/vzdelavani-senioru>>.

⁸¹ Portál vzdělávání seniorů. [on-line]. 2010. [cit. 2011-07-15]. Dostupné na internetu: < <http://www.icm.cz/portál-vzdelavani-senioru>>.

zaznamenat např. na Vysoké škole ekonomické v Praze, na Univerzitě Palackého v Olomouci, FAMU či PF ZČU v Plzni.⁸²

Akademie třetího věku

Historie vzniku akademií třetího věku spadá do 80. let minulého století a již v někdejší Československu byly velice populární. V tehdejší době byly pořádány většinou Československým červeným křížem, Socialistickou akademií, osvětovými besedami či kulturními domy.⁸³ I v současnosti existuje velké množství akademií třetího věku, které může založit prakticky kdokoliv a kdekoliv. Jejich vznik totiž není upraven žádným legislativním předpisem.⁸⁴ Akademie třetího věku pořádají různé činnosti kulturně-osvětového charakteru a především vzdělávání na všeobecně přístupné úrovni, především charakteru socio-kulturního. Jedná se většinou o jednorázové či krátkodobé akce na aktuální téma a mohou být zaměřeny na jedno či více témat dle zájmu uchazečů. Jsou organizovány různými institucemi, z nichž nejčastější je Český červený kříž, Domov Sue Ryder, muzea, knihovny, kulturní domy, různé občanské společnosti a střední školy. Výuka probíhá formou přednášek, seminářů, diskuzí, exkurzí a doprovodných programů. Na akademii třetího věku může studovat každý, kdo se chce něco nového naučit, rozvíjet své zájmy a získávat nové sociální kontakty. Není tedy určena pouze pro seniory, ale může ji využít široká veřejnost. Jedná se o tzv. semestrální studium, které může využít každý, kdo chce svůj volný čas věnovat vzdělávání. Určitým negativem může být nejednotná kvalita poskytovaných služeb.⁸⁵

Rozdíl mezi U3V a A3V

Haškovcová (2010) vysvětluje, že univerzity třetího věku jsou součástí formálního celoživotního vzdělávání. Studium na U3V je uskutečnitelné pouze v sídlech univerzit a jejich fakult. Senioři jsou regulárními studenty a po celou dobu studia musí plnit množství povinností a je po nich vyžadována značná aktivita. Haškovcová tím má na mysli zejména účast na praktických cvičeních, při zkouškách, při psaní seminárních

⁸² Čornaničová, R. Obohacovanie života starších ľudí edukačnými aktivitami II. Bratislava: Národné osvetové centrum. 2000.

⁸³ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

⁸⁴ Šerák, M. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál. 2009.

⁸⁵ Vzdělávání seniorů. [on-line]. 2010. [cit. 2011-08-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.rodina-finance.cz/seniori.207/vzdelavani-senioru.20407.html>>.

prací, absolvování konzultací, testů apod.⁸⁶ „Dle Mühlpachra (2004) znamená studium seniorů na U3V vzdělávání na nejvyšší možné (univerzitní) úrovni, čímž se liší např. od akademií třetího věku. Vzdělávání na U3V má výlučně charakter osobnostního rozvoje bez nároku na profesní uplatnění.“⁸⁷

Na kurzech akademií třetího věku senioři taktéž získávají řadu nových informací z mnoha tematických okruhů, ale jedná se o méně formální způsob přednášek, který seniorům spíše zpříjemňuje život a vyplňuje volný čas. U3V motivují a vybízejí posluchače k vysoké aktivitě a osobní angažovanosti. Účastník A3V vyslechne přednášku či celý cyklus přednášek, vznáší dotazy a polemizuje o tématu s lektorem. Poté vše zhodnotí sám či v okruhu ostatních známých posluchačů a podle toho se rozhodne, zda se v budoucnu zúčastní dalších kurzů A3V. Senioři jako studenti U3V ovšem musí přednášky doplnit samostudiem a následně prokázat výsledky. Studium na U3V je oproti kurzům A3V zahájováno slavnostní imatrikulací studentů a závěr studia lze přirovnat k promoci, při níž studenti-senioři získávají doklad o absolvovaném vzdělání v příslušném oboru.⁸⁸

⁸⁶ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

⁸⁷ Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita. 2004. s. 140-141.

⁸⁸ Haškovcová, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team. 2010.

3. Vzdělávání seniorů v Prachaticích

Na začátku celé této kapitoly je důležité představit prachatickou seniorskou občanskou společnost, pod jejíž záštitou probíhá veškeré vzdělávání prachatických seniorů. Vznikla v roce 2003 zásluhou především pana Ing. Čestmíra Jirana, kterému je v současné době úctyhodných 81 let. Ač je tento člověk původní profesí strojní inženýr, svého úkolu se chopil velice dobře a v práci se seniory dosahuje vynikajících výsledků. Tato společnost funguje kromě Prachatic také v Českých Budějovicích a dohromady má kolem 200 členů (zhruba 170 v Prachaticích a 30 v Českých Budějovicích).⁸⁹

Ing. Čestmír Jiran si velice zakládá na vzdělávání prachatických seniorů a vyzdvihuje, že jejich vzdělávání nespočívá jen v získávání nových informací za účelem toho, aby „byli chytří“. Do vzdělávacích aktivit zahrnuje také různé cvičební a pohybové aktivity, které považuje za stejně důležité a sloužící k rozvoji starého člověka, který tak může zůstat co nejdéle aktivní a dle jeho slov „neuvadá“. Seniorská občanská společnost má ve svém programu opatření, jak podporovat žádoucí trend, kterým je péče společnosti o své starší a zdravotně postižené spoluobčany, pomoc při udržování jejich tělesné a duševní rovnováhy, posilování jejich přirozených sociálních vazeb a jejich začleňování do společnosti.⁹⁰

Z této vize plynou Stanovy společnosti, kterými jsou zejména:

- ochrana a prosazování práv a zájmů seniorů,
- zprostředkování kontaktů se společenským prostředím,
- uplatňování zásad a programů pro vytváření mezigeneračních vztahů.⁹¹

Seniorská občanská společnost vedená Ing. Jiranem taktéž vytvořila Základní programové cíle, do kterých patří:

Aktivity v oblasti zdravotně-tělovýchovné:

- cvičení seniorů a zdravotně postižených ve vodě a v tělocvičně,
- pohybová terapie rukou,

⁸⁹ Jiran, Č. Kronika seniorské občanské společnosti. Prachatice. 2003.

⁹⁰ tamtéž.

⁹¹ tamtéž.

- pravidelné měření krevního tlaku,
- krátkodobé a dlouhodobé kondiční vycházky,
- spoluúčast na organizaci zahraničních pobytů.

Aktivity v oblasti kulturně-vzdělávací:

- pořádání Akademie třetího věku,
- pořádání psychosociálních tréninků paměti,
- organizace hudebně-literárních pásem a programů,
- organizace výuky používání počítačů a internetu,
- organizace výuky cizích jazyků.

Ostatní činnost:

- organizace kontaktů, besed apod. s mládeží,
- volno-časové aktivity,
- organizace doplňkové pečovatelské služby.⁹²

3.1. Akademie třetího věku

Počátky pořádání Akademie třetího věku v Prachaticích sahají do roku 2004, tedy do velice brzké doby po založení Seniorské občanské společnosti. U zrodu stál samozřejmě již zmiňovaný Ing. Čestmír Jiran ve spolupráci se svou celoživotní rodinnou přítelkyní PhDr. Vladislavou Šídlou a Vyšší odbornou školou sociální Prachatice, kde v tehdejší době působila jako zástupkyně ředitele. V počátcích – než se pořádání kurzů Akademie pevně zafixovalo do povědomosti prachatických občanů – se jednotlivé kurzy odehrávaly v prostorách klubovny Centra zdravotně postižených v Prachaticích a navštěvovalo je přibližně 15 účastníků. Jednotlivé kurzy nebyly cíleně tematicky zaměřené, posluchači se seznamovali s poznatky různých vědních oborů (literatura, hudba, architektura, zeměpis, přírodověda, psychologie, sociologie, filosofie,

⁹² Jiran, Č. Kronika seniorské občanské společnosti. Prachatice. 2003.

výtvarné umění, fyziologie seniora). Jak už bylo řečeno, ze začátku nebyly nové vědomosti předávány přímo v cíleně tematicky zaměřeném kurzu, ale vše probíhalo spíše formou přednášek, které vedli jednotliví interní i externí pracovníci z Vyšší odborné školy sociální v Prachaticích. V posledních třech letech došlo u Akademie třetího věku v Prachaticích ke změně a učební osnova kurzu byla soustředěna na jedno konkrétní téma.⁹³

Program a realizace kurzů:

Pokud pomíneme předchozí ročníky Akademie třetího věku v Prachaticích, které byly zaměřeny na seznámení se základy mnohých vědních oborů, poslední tři ročníky byla věnovány konkrétně historii Prachatic, Prachaticka a Jihočeského kraje. Velká pozornost byla věnována středověké historii, šlechtickým rodům té doby, zejména mocnému rodu Rožmberků, vytvářejícímu život obyvatel kraje včetně Prachatic. Následoval německý šlechtický rod Eggenbergů, který po Bílé hoře získal konfiskacemi jihočeská panství, včetně Prachatic, která později přešla na Schwarzenberky, kteří postupně patřili k nejmocnějším a nejbohatším rodům Evropy. Určitým protikladem bylo poznání lidové architektury, šumavských chaloupek, obydlí s hospodářskými provozy drobných zemědělců, statkářů i panských dvorů. Samostatnou kapitolou byly církevní stavby, kapličky, kostelíky i kostely s krásnou architekturou a mnohdy vzácnými malbami. Do středověkého období nezapomenutelně patří pojednání o vzniku, významu i zániku Zlaté stezky. Také kapitola o Janu Žižkovi, jeho působení v jižních Čechách, i samotných Prachaticích, byla pro mnohé novým poznáním. Podstatná část studia byla věnována historii Prachatic, architektonice budov, historických fasád. Posluchači se seznámili s historií prachatického gymnázia od počátků v roce 1897, s jeho výstavbou v meziválečném období znamenající vysokou úroveň výuky, úpadkem v době okupace, změnami a problémy v minulém režimu. Posluchači poznali rozvoj knihovnictví ve městě a v okolních obcích až do dnešní doby. Byla vzpomenua třicátá léta v Prachaticích a na Prachaticku, první léta svobody, vznikající nevraživost mezi českými a německými obyvateli, až po nástup fašismu. Třetí ročník, zabývající se historií, se kromě jiného věnoval sv. Janu Nepomuku Neumannovi, slavnému prachatickému rodákovi, jeho životu a dílu světového měřítka. Program tohoto ročníku doplnily lekce o šumavských malířích a lekce o našich

⁹³ Jiran, Č. Kronika seniorské občanské společnosti. Prachatice. 2003.

významných spisovatelích 19. a 20. století. Závěrečná lekce posledního ročníku byla nazvána Po stopách našich významných spisovatelů. Doplněním jednotlivých lekcí byly také zájezdy (Architektonické zajímavosti Pošumaví, Putování po Zlaté stezce, Církevní stavby, Vyšehradský hřbitov, Slavín, Po stopách Jana Žižky v Jižních Čechách, Šumavský národní park, Rožmberská sídla).⁹⁴

Seniorská občanská společnost jako organizátor jednotlivých kurzů úzce spolupracuje s mnohými kulturně vzdělávacími institucemi města, prachatickým muzeem, Městskou knihovnou, Vyšší odbornou školou sociální, Střední pedagogickou školou, gymnáziem a dalšími za podpory Města Prachatic a Jihočeského kraje.⁹⁵

Cílová skupina:

Akademie třetího věku je zaměřena především na starší občany Prachatic a blízkého okolí, kterým umožňuje získávat vědomosti a rozšiřovat si své znalosti, čímž pomáhá udržet duševní kondici a přispívá tak k sociálnímu začlenění do společnosti. Je ovšem nutno podotknout, že jednotlivé kurzy jsou určeny pro širokou veřejnost a postupem času se Akademie stala velice oblíbenou i mezi studenty a ekonomicky aktivními občany Prachatic. Zatímco v předchozích letech se Akademie účastnilo kolem deseti až patnácti posluchačů, při posledních třech ročnících se kurzu účastnilo již 70 posluchačů, kteří se také stali absolventy a získali certifikát.⁹⁶

Po rozhovoru s Ing. Jiranem bych ráda zmínila také počítačové a jazykové kurzy, které dle jeho slov nejsou zahrnuty přímo v kurzech Akademie třetího věku, on sám je ovšem za jejich součást považuje. Zmiňované kurzy mají u prachatických seniorů obrovský úspěch a počet účastníků se neustále zvyšuje. Seniorská občanská společnost nabízí kurzy německého jazyka, které probíhají již tři roky ve dvou stupních obtížnosti (začátečníci a pokročilí) a má na kontě kolem 60 absolventů. Senioři už se natolik zdokonalili, že požadují i kurzy konverzační, které se začnou provozovat od září. Kurzy mají 10 lekcí 1x týdně. Kurzy anglického jazyka probíhají taktéž ve dvou stupních obtížnosti s tím, že od září začne fungovat konverzační kurz. Anglický jazyk má v Prachaticích zhruba 30 absolventů a je provozován dva roky. Nejoblíbenějším kurzem mezi seniory jsou lekce práce s počítačem, kde jsou taktéž dva stupně obtížnosti a

⁹⁴ Jiran, Č. Senioři zakončili tříleté studium historie. Radniční list. Prachatice. 2011. č. 6.

⁹⁵ tamtéž.

⁹⁶ Jiran, Č. Kronika seniorské občanské společnosti. Prachatice. 2003.

senioři jsou již tak zdatní, že od září bude probíhat speciální kurz pro značně pokročilé. Tento kurz má již 300 absolventů a v Prachaticích funguje již 7 let.⁹⁷

Financování činnosti:

Akademie třetího věku a všechny ostatní aktivity a programy Seniorské občanské společnosti jsou financovány především z grantů. Předpokladem pro udělení grantu je vyhotovení projektu, které je dle slov Ing. Jirana velice složité. Vypracovaný projekt musí být poté předložen Jihočeskému kraji, který ho posoudí a na základě schválení poté poskytne finanční prostředky. Dalším poskytovatelem grantů je Město Prachatice, které taktéž vyžaduje vypracování projektu, byť ve zjednodušené formě. V neposlední řadě jsou jednotlivé činnosti financovány z členských příspěvků. Seniorská občanská společnost funguje jak v Prachaticích, tak v Českých Budějovicích (v Prachaticích má kolem 180 členů, v Českých Budějovicích kolem 20 členů). Důležitým nezbytným zdrojem financí jsou taktéž různé příspěvky od nadací a sponzorské dary od právnických i fyzických osob. Za zmínku stojí například Nadace manželů Klausových, která vypsal projekt „Senioři komunikují“. Seniorská občanská společnost se do tohoto projektu přihlásila a dvakrát dostala dotaci. Mgr. Luboš Šimek z Vyšší odborné školy Prachatice, který dává seniorům lekce počítačů, dokonce zpracoval skripta, která se poté rozdávala absolventům. Jako ocenění následně Seniorská občanská společnost získala od Nadace počítač v hodnotě 25000 Kč, který slouží v Klubovně zdravotně postižených seniorům i široké veřejnosti.⁹⁸

⁹⁷ Jiran, Č. Kronika seniorské občanské společnosti. Prachatice. 2003.

⁹⁸ tamtéž.

4. Popis výzkumu

4.1. Cíl a hypotézy výzkumu

Cílem šetření je snaha najít odpovědi na tyto otázky:

1. Jaký význam přisuzují senioři vzdělávání jako faktoru jejich kvalitnějšího a plnohodnotnějšího života?
2. Jak vnímá široká veřejnost seniory, jaké je její povědomí o možnostech vzdělávání seniorů, a co pro ni znamená pojem stáří?
3. Existují nějaká hlediska, která mají vliv na to, zda někteří senioři začnou studovat a někteří nikoliv?

Na základě teoretické části práce a cíle šetření byly formulovány tři hypotézy, z nichž první hypotéza obsahuje čtyři podhypotézy.

HI Předpokládám, že studium umožňuje seniorům realizovat sociální, autonomní a seberealizační potřeby.

H1 Předpokládám, že věk seniorů není rozhodujícím faktorem pro studium.

H2 Předpokládám, že o studium v seniorském věku mají zájem osoby s minimálně středoškolským vzděláním.

H3 Předpokládám, že zájem o studium není limitován vzdáleností obce od místa vzdělávací instituce a výší nákladů na studium.

H4 Předpokládám, že zájem o studium seniorů neovlivnilo intelektuální prostředí, v němž kdysi vyrůstali.

HII Předpokládám, že o studium mají zájem vysoce aktivní jedinci.

IIII Domnívám se, že pojem stáří asociuje negativní význam.

4.2. Charakteristika výzkumného terénu a vzorku respondentů

Jako oblast pro sběr dat bylo zvoleno Prachaticko, které je spojené s mým trvalým bydlištěm. Šetření ke stanoveným hypotézám bylo provedeno v prosinci roku 2011. Vlastnímu výzkumu předcházela předvýzkum, který proběhl v listopadu roku 2011.

Prachaticko se nachází v Jihočeském kraji. Sídlem zvoleného výzkumného terénu je město Prachatice. Rozloha celého mikroregionu činí 1 375,03 km². Počet obyvatel je 51 400 a hustota zalidnění 37 obyvatel na km². Prachaticko, region Šumavy a Šumavského podhůří, leží při jihozápadní hranici Čech v jihozápadní části Jihočeského kraje, je to místo s nízkou hustotou osídlení (polovina žije ve městech), krajina podhorská až horská s množstvím lesů a vodních toků, patří mezi nejméně znečištěné oblasti u nás, což z ní činí významnou turistickou oblast. Město Prachatice, ležící v centru oblasti, bylo založeno ve 13. století v kotlině, která je obklopena pěti kopci. Prachatice je městem na "Zlaté Stezce", spojující Čechy s Bavorskem, která protínala šumavský prales. Především ve středověku získala stezka neobyčejný význam díky obchodu s bavorskou solí, dopravovanou soumary z biskupského Pasova do Prachatic. Město Prachatice mělo k 31.12.2009 11 587 obyvatel, z toho bylo 5616 obyvatel mužského a 5971 ženského pohlaví. K tomuto datu zde žilo 1679 dětí ve věku 0-14 let, 8399 občanů ve věku 15-64 let a 1509 občanů ve věku 65 let a více. Průměrný věk byl 39,8 let. Rozloha Prachatic je 3 901 ha. Prachatice jsou město s bohatou historií a neméně zajímavou současností. Patří k vyhledávaným turistickým lokalitám v Jižních Čechách pro své památky, kulturní a sportovní vyžití a krásnou a neporušenou přírodu.

Obrázek 1 Mapa výzkumného terénu - Prachaticko

Zdroj: http://www.trasovnik.cz/k_jihoc/prachat/prachat.asp

Charakteristika vzorku respondentů

Sociální šetření ke stanoveným hypotézám bylo prováděno formou dotazníku v prosinci 2011. Pro účely výzkumu byly vypracovány dva dotazníky, přičemž u dotazníku č. 1 byl zvolen náhodný stratifikovaný výběr, neboť byla zkoumána homogenní skupina. Jedná se o skupinu seniorů, kteří navštěvují Akademii 3. věku v Prachaticích. Zkoumáno bylo jednak pohlaví, věk, vzdělání jejich vlastní i jejich rodičů, bydliště a povolání, ale také jejich osobní názor na konkrétní otázky – např.: proč se rozhodli studovat, co pro ně studium znamená, jejich náklady na studium, zda je podporuje rodina, zda jim zbývá čas na jiné záliby či zda si myslí, že existuje dostatek vzdělávacích institucí pro seniory a další.

U dotazníku č. 2 byl zvolen kvótní výběr, v němž proměnnou bylo pohlaví. V dalších proměnných výběru byl zvolen náhodný vzorek. Tento dotazník byl určen veřejnosti a měl odpovědět na otázku „Co očekávám od stáří“? Bylo zkoumáno, jak lidé nahlíží na stáří, s jakými pocity vnímají vztah společnosti ke starým lidem či všeobecnou prospěšnost seniorů, zda znají nějaké vzdělávací instituce pro seniory, či zda si připouští myšlenku, že by mohli studovat v důchodu.

Výsledky budou vyjadřovány pomocí tabulek, které budou pro přehlednost a srozumitelnost číslovány a doplněny slovním komentářem. Jelikož jsou však vyhodnocovány dva dotazníky, číslování tabulek i dotazníků bude rozlišeno přidáním malého písmena (a, b).

Pro dotazník č. 1 bylo pro výzkum použito 50 úplných dotazníků, které splňovaly mnou daná kritéria – respondenti museli být posluchači či absolventy Akademie třetího věku v Prachaticích.

Pro dotazník č. 2 bylo pro výzkum použito 60 úplných dotazníků vyplněných náhodným vzorkem respondentů z řad široké prachatické veřejnosti (30 mužů a 30 žen).

Respondenti v prvním dotazníku byli rozděleni dle pohlaví, věku, nejvyššího dosaženého vzdělání svého a svých rodičů, místa bydliště, dřívějšího povolání, navštěvované vzdělávací instituce pro seniory, dle toho, kolik let jsou v důchodu a před kolika lety se rozhodli pro studium.

Tabulka č. 1a – Rozdělení respondentů dle pohlaví

Pohlaví	Respondenti	
	počet	%
Muži	12	24,00
Ženy	38	76,00
Celkem	50	100,00

Tabulka č. 2a – Rozdělení respondentů dle věku

Věk	Respondenti	
	počet	%
60 – 65	8	16,00
66 – 70	25	50,00
71 – 75	14	28,00
76 – 80	2	4,00
81 a výše	1	2,00
Celkem	50	100,00

Tabulka č. 3a – Rozdělení respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Respondenti	
	počet	%
nedokončené základní	0	0,00
Základní	0	0,00
střední odborné bez maturity	1	2,00
středoškolské s maturitou	32	64,00
Vyšší odborné	9	18,00
Vysokoškolské	8	16,00
Celkem	50	100,00

Tabulka č. 4a – Rozdělení respondentů dle místa bydliště

Místo bydliště (počet obyvatel)	Respondenti	
	počet	%
nad 100.000	0	0,00
od 50.000 do 100.000	0	0,00
od 10.000 do 50.000	36	72,00
pod 10.000	14	28,00
Celkem	50	100

Tabulka č. 5a – Rozdělení respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání rodičů

Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů	Matka		Otec	
	počet	%	počet	%
nedokončené základní	0	0,00	0	0,00
Základní	8	16,00	12	24,00
střední odborné bez maturity	25	50,00	28	56,00
středoškolské s maturitou	15	30,00	9	18,00
Vyšší odborné	0	0,00	0	0,00
Vysokoškolské	2	4,00	1	2,00
Celkem	50	100,00	50	100,00

Tabulka č. 6a – Rozdělení respondentů dle dřívějšího povolání

Dřívější povolání	Respondenti	
	počet	%
dělník/dělnice	3	6,00
Prodavač/ka	2	4,00
učitel/ka	8	16,00
administrativní pracovník/ce	26	52,00
policista/policistka	5	10,00
voják z povolání	6	12,00
Celkem	50	100,00

Tabulka č. 7a – Rozdělení respondentů dle navštěvované vzdělávací instituce

Vzdělávací instituce	Respondenti	
	počet	%
univerzita III. Věku	0	0,00
akademie III. Věku	50	100,00
přednášky (klub důchodců)	50	100,00
jiná možnost	0	0,00
Celkem	50	100,00

Tabulka č. 8a – Rozdělení respondentů dle toho, kolik let jsou v důchodu

Důchod (počet roků)	Respondenti	
	Počet	%
0 – 6	6	12,00
7 – 12	27	54,00
13 – 18	14	28,00
19 a více	3	6,00
Celkem	50	100

Tabulka č. 9a – Rozdělení respondentů dle doby, kdy začali studovat

Doba zahájení studia (před kolika lety)	Respondenti	
	Počet	%
0 – 5	19	38,00
6 – 10	31	62,00
11 – 15	0	0,00
15 a více	0	0,00
Celkem	50	100

Z výše uvedených tabulek vyplývá, že mezi respondenty jsou více zastoupeny ženy, převažuje věková kategorie 66 – 70 let, nejvyšší dosažené vzdělání je u většiny dotazovaných středoškolské s maturitou, nejvíce respondentů bydlí v obci od 10.000 do 50.000 obyvatel, u nejvyššího dosaženého vzdělání jejich rodičů převažuje u matek i u otců střední odborné vzdělání bez maturity, z dřívějšího povolání je u respondentů nejvíce zastoupena pozice administrativního pracovníka, všichni respondenti navštěvují akademii třetího věku a současně různé přednášky pořádané Klubem důchodců, nejvíce respondentů je v důchodu 7 – 12 let a většina jich začala studovat před 6 – 10 lety.

Respondenti ve druhém dotazníku byli rozděleni dle pohlaví, věku, nejvyššího dosaženého vzdělání, současného povolání a místa bydliště.

Tabulka č. 1b – Rozdělení respondentů dle pohlaví

Pohlaví	Respondenti	
	počet	%
Muži	30	50,00
Ženy	30	50,00
Celkem	60	100,00

Tabulka č. 2b – Rozdělení respondentů dle věku

Věk	Respondenti	
	počet	%
18 – 23	2	3,00
24 – 30	6	10,00
31 – 36	12	20,00
37 – 42	27	45,00
43 – 48	8	14,00
49 – 54	3	5,00
55 – 60	2	3,00
Celkem	60	100,00

Tabulka č. 3b – Rozdělení respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Respondenti	
	počet	%
nedokončené základní	0	0,00
Základní	0	0,00
střední odborné bez maturity	18	30,00
středoškolské s maturitou	32	53,00
Vyšší odborné	4	7,00
vysokoškolské	6	10,00
Celkem	60	100,00

Tabulka č. 4b – Rozdělení respondentů dle místa bydliště

Místo bydliště (počet obyvatel)	Respondenti	
	počet	%
nad 100.000	0	0,00
od 50.000 do 100.000	0	0,00
od 10.000 do 50.000	49	82,00
pod 10.000	11	18,00
Celkem	60	100

Tabulka č. 5b – Rozdělení respondentů dle povolání

Povolání	Respondenti	
	počet	%
dělník/dělnice	11	18,00
prodavač/ka	9	15,00
učitel/ka	4	7,00
administrativní pracovník/ce	19	3,00
policista/policistka	5	8,00
manažer/ka	6	10,00
Lékař/ka	2	3,00
sociální pracovník/ce	3	5,00
zdravotní sestra	1	2,00
Celkem	60	100,00

Z výše uvedených tabulek vyplývá, že mezi respondenty je stejné zastoupení mužů a žen, převažuje věková kategorie 37 – 42 let, nejvíce dotazovaných má středoškolské vzdělání s maturitou, většina jich bydlí v obci od 10.000 do 50.000 obyvatel a nejvyšší počet respondentů pracuje v administrativě.

4.3. Metody sběru dat

V přípravné fázi byla provedena pilotáž a předvýzkum v Domově seniorů v Prachaticích, kde pracuji jako sociální pracovnice, a v okruhu mých známých z řad široké veřejnosti. Při této pilotáži byla ověřována vhodnost techniky sběru dat.

Při výzkumu byla zvolena metoda terénního výzkumu a matematicko-statistická metoda. Z technik pak dotazník (dotazník viz. příloha A, B, str. I-VII), protože se jedná o standardizovanou a reaktivní techniku výzkumu. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů. Oproti jiným typům průzkumů (osobní nebo telefonický rozhovor, pozorování, skupinový rozhovor, atd.) je možné prostřednictvím dotazníku získat informace s mnohem menší námahou a levněji. Dále se výsledná data dají mnohem jednodušeji zpracovávat.

Přes tyto výhody může být sestavení a správné vyhodnocení dotazníku dost obtížné, obzvláště pokud jej nezpracovává odborník. Otázky mohou být špatně formulovány, navržené odpovědi nemusí poskytovat potřebný prostor pro validní odpovědi, forma nebo obsah dotazníku může odradit od dokončení jeho vyplňování a nakonec ani výsledky nemusí být dostatečně relevantní pro naplnění cíle dotazování.

Dotazník č. 1 použitý pro hlavní výzkum obsahuje celkem 19 položek.

Dotazník č. 2 použitý pro hlavní výzkum obsahuje celkem 11 položek.

V dotaznících jsou použity **otázky identifikační**, které zjišťují pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, místo bydliště, dřívější a současné povolání, navštěvovanou vzdělávací instituci pro seniory, věk odchodu do důchodu, před kolika lety začal senior studovat, **otázky uzavřené**, které nabízejí všechny varianty odpovědí a není zde možnost vlastní volby (otázka č. 2a, 5a, 6a, 7a, 8a, 10a, 3b), **otázky polouzavřené**, kde jsou dány varianty odpovědí a zároveň je zde možnost další odpovědi (otázka č. 9a, 2b, 4b) a **otázky otevřené**, kde nejsou dány varianty odpovědí a respondent odpovídá sám (otázka č.1a, 3a, 4a, 1b, 5b, 6b).

4.4. Sběr a zpracování údajů

Dotazník č. 1 – zkoumá seniory navštěvující akademii III. věku v Prachaticích

Otázka č. 1a Proč jste se rozhodli pro studium v seniorském věku?

Tabulka č. 1a

Studium seniorů - důvod	Respondenti	
	počet	%
navázání nových kontaktů	25	50,00
únik ze stereotypu	17	34,00
trénink paměti	3	6,00
získání nových vědomostí	5	10,00
Celkem	50	100,00

Je zřejmé, že většina respondentů v seniorském věku vyhledává studium z důvodu navázání nových sociálních kontaktů (50%) a úniku ze stereotypu (34%).

Otázka č. 2a Co pro Vás studium znamená?

Tabulka č. 2a

Studium – co pro seniory znamená	Respondenti	
	počet	%
Smysluplné naplnění času	17	34,00
pocit důležitosti	7	14,00
kontakt s lidmi	26	52,00
Celkem	50	100,00

Z tabulky vyplývá, že pro největší % dotazovaných v seniorském věku má studium význam z důvodu kontaktu s lidmi (52%) a také pro ně znamená smysluplné naplnění volného času (34%).

Otázka č. 3a Myslíte si, že je veřejnost dobře informována o různých aktivitách pro seniory?

Tabulka č. 3a

Názor seniorů na informovanost veřejnosti o aktivitách pro seniory	Respondenti	
	počet	%
Ano	0	0,00
spíše ano	0	0,00
spíše ne	11	22,00
Ne	39	78,00
nedokážu posoudit	0	0,00
Celkem	50	100,00

Všichni dotazovaní senioři si myslí, že veřejnost není dostatečně informována o různých aktivitách pro seniory (78% respondentů uvedlo jako odpověď ne, 22% spíše ne).

Otázka č. 4a – Kolik času věnujete studiu (hodin týdně)?

Tabulka č. 4a

Čas na studium – počet hodin týdně	Respondenti	
	počet	%
6 – 10	9	18,00
11 – 15	37	74,00
16 – 20	4	8,00
Celkem	50	100,00

Z tabulky je patrné, že nejvíce seniorů věnuje studiu 6 – 10 hodin týdně (74%).

Otázka č. 5a – Studujete v místě bydliště?

Tabulka č. 5a

Studium v místě bydliště/dojíždění	Respondenti	
	počet	%
v místě bydliště	36	72,00
musí dojíždět	14	28,00
Celkem	50	100,00

72% dotazovaných navštěvuje akademii III. věku přímo v místě svého bydliště, 28% respondentů musí dojíždět.

Otázka č. 6a – Uved'te Vaše náklady na studium. Jakou část důchodu na studium vynakládáte?

Tabulka č. 6a

Náklady na studium (poměrná část důchodu)	Respondenti	
	počet	%
méně než 1/4	33	66,00
asi 1/4	5	10,00
asi 1/3	12	24,00
asi 1/2	0	0,00
více než 1/2	0	0,00
Celkem	50	100,00

Nejvíce seniorů vydává za studium přibližně 1/4 svého důchodu (66%), druhou největší skupinou jsou senioři, kteří za studium vydávají asi 1/3 důchodu (24%).

Otázka č. 7a – Podporuje Vás rodina ve Vašich aktivitách?

Tabulka č. 7a

Podpora rodiny při studiu	Respondenti	
	počet	%
Ano	5	10,00
spíše ano	10	20,00
spíše ne	27	54,00
Ne	8	16,00
Celkem	50	100,00

Z tabulky vyplývá, že většina seniorů není při svém studiu podporována rodinou (54% respondentů uvedlo jako odpověď spíše ne, 16% uvedlo jako odpověď ne).

Otázka č. 8a - Zbývá Vám čas na jiné záliby a koníčky?

Tabulka č. 8a

Čas na jiné záliby a koníčky	Respondenti	
	počet	%
Ano	43	86,00
Ne	7	14,00
Celkem	50	100,00

Většinu dotazovaných zbývá při studiu dostatek času na jiné záliby a koníčky (86%).

Tabulka č. 9a

ANO – varianty odpovědí	Respondenti	
	počet	%
zahrádkaření	9	21,00
Turistika	3	7,00
Vnoučata	31	72,00
Celkem	43	100,00

Dotazovaní, kterým zbývá při studium dostatek času na jiné záliby a koníčky, se ve volném čase nejvíce věnují vnoučatům (72%), zahrádkaření (21%) a turistice (7%).

Otázka č. 9a – Co považujete za největší přínos Vašeho studia?

Tabulka č. 10a

Největší přínos studia	Respondenti	
	Počet	%
vyplnění volného času	15	30,00
zachování svěžesti a cvičení paměti	6	12,00
zachování lidské důstojnosti	2	4,00
udržení kontaktu s lidmi	27	54,00
jiná možnost	0	0,00
Celkem	50	100,00

54% respondentů pokládá za největší přínos studia udržení kontaktu s lidmi, 30% si myslí, že jim studium pomohlo k vyplnění volného času.

Otázka č. 10a – Myslíte si, že existuje dostatek institucí, kde se mohou senioři vzdělávat?

Tabulka č. 11a

Názor seniorů na to, zda pro ně existuje dostatek vzdělávacích institucí	Respondenti	
	Počet	%
Ano	4	8,00
spíše ano	5	10,00
spíše ne	31	62,00
Ne	7	14,00
nedokážu posoudit	3	6,00
Celkem	50	100,00

Z tabulky vyplývá, že velké procento seniorů si myslí, že neexistuje dostatek vzdělávacích institucí pro seniory (62% respondentů uvedlo jako odpověď spíše ne, 14% uvedlo jako odpověď ne).

Dotazník č. 2 – zkoumá širokou veřejnost, její pohled na stáří a povědomost o vzdělávacích institucích pro seniory

Otázka č. 1b – Co Vás napadne, když se řekne stáří?

Tabulka č. 1b

Stáří - názor	Ženy		Muži	
	počet	%	počet	%
Samota	3	5,00	6	10,00
Smrt	0	0,00	13	22,00
málo peněz	0	0,00	2	3,00
Nemoc	1	2,00	8	13,00
více času	9	15,00	0	0,00
Vnoučata	17	28,00	1	2,00
Celkem	30	50,00	30	50,00

Je zřejmé, že názor na stáří se liší v souvislosti s pohlavím respondentů. Zatímco většina žen je spíše pozitivně naladěna a v souvislosti se stářím si představuje péči o vnoučata (57%) a více času (30%), u mužů převažuje pesimistické uvažování, protože si

v souvislosti se stářím často představují vlastní smrt (43%), nemoc (27%) a samotu (20%).

Otázka č. 2b – Máte představu o tom, co budete dělat po odchodu ze zaměstnání, tedy v důchodu?

Tabulka č. 2b

Představa o aktivitách po odchodu do důchodu	Ženy		Muži	
	Počet	%	počet	%
věnovat se rodině, vnoučatům	24	40,00	0	0,00
Myslivost	0	0,00	1	2,00
Studium	0	0,00	0	0,00
Cestování	5	8,00	2	3,00
důchodu se nedožiji	0	0,00	12	20,00
zahrádkaření	1	2,00	3	5,00
Sport	0	0,00	2	3,00
Chalupa	0	0,00	7	12,00
Rybaření	0	0,00	3	5,00
Celkem	30	50,00	30	50,00

Z tabulky vyplývá, že převážná většina žen (80%) se chce po odchodu do důchodu věnovat rodině a vnoučatům, 17% chce cestovat. Muži zastávají opět spíše negativní názor a 40% si myslí, že se vlastního důchodu nedožije. Ostatní dotazovaní muži se chtějí v důchodu věnovat svým specifickým zálibám, jakými jsou zejména chalupaření (23%) a rybaření (10%).

Otázka č. 3b – Znáte nějaké instituce, které pořádají aktivity pro staré spoluobčany?

Tabulka č. 3b

Znalost institucí pořádajících aktivity pro seniory	Ženy		Muži	
	počet	%	počet	%
ano	17	28,00	3	5,00
ne	13	22,00	27	45,00
nevím	0	0,00	0	0,00
Celkem	30	50,00	30	50,00

U otázky týkající se znalosti institucí vzdělávajících seniory je opět zřejmý rozdíl mezi informovaností mužů a žen. Zatímco ženy v 57% případů znají nějaké vzdělávací

instituce pro seniory, u mužů drtivá většina (90%) nemá povědomost o žádné takovéto instituci.

Tabulka č. 4b

ANO – varianty odpovědí	Ženy		Muži	
	počet	%	počet	%
seniorská obč. společnost	4	20,00	0	0,00
klub důchodců	10	50,00	3	15,00
sdružení zdrav. postižených	3	15,00	0	0,00
Celkem	17	85,00	3	15,00

Z žen, které znají nějaké vzdělávací instituce pro seniory, jich 59% uvedlo jako možnost kluby důchodců, 24% seniorskou občanskou společnost, 17% sdružení zdravotně postižených. Tři muži, kteří jediní znali některou z těchto institucí, uvedli jako možnost kluby důchodců.

Otázka č. 4b – Jaký vztah má podle Vás společnost ke starým lidem?

Tabulka č. 5b

Názor na vztah společnosti ke starým lidem	Ženy		Muži	
	Počet	%	počet	%
nezajímá se o ně, jsou přítěží	17	28,00	23	38,00
zabezpečení jen po finanční stránce	4	7,00	7	12,00
snaží se je zapojit do spol. života	9	15,00	0	0,00
jiná možnost	0	0,00	0	0,00
Celkem	30	50,00	30	50,00

Z tabulky je evidentní, že co se týká mužů, 77% z nich si myslí, že společnost se o staré spoluobčany nezajímá a jsou pro ni přítěží. 23% mužů se domnívá, že je společnost zajišťuje pouze po finanční stránce. Ženy mají názor na nepotřebnost starých lidí pro společnost v 57% případů, 30% si myslí, že se je společnost snaží různými způsoby zapojit do společenského života, 13% se domnívá, že je společnost zabezpečuje pouze po finanční stránce.

Otázka č. 5b – Čím může být starý člověk užitečný pro společnost?

Tabulka č. 6b

Názor – čím může být starý člověk užitečný pro společnost	Ženy		Muži	
	Počet	%	počet	%
předávání životních zkušeností	14	24,00	27	45,00
pomoc rodině	11	18,00	3	5,00
aktivity v různých organizacích	3	5,00	0	0,00
setrvání v pracovním procesu	2	3,00	0	0,00
Celkem	30	50,00	30	50,00

Co se týká otázky potřebnosti starého člověka pro společnost, zde se názory mužů a žen příliš neliší. Většina mužů (90%) i žen (47%) si myslí, že starý člověk může být pro společnost užitečný především předáváním svých životních zkušeností mladším generacím. Ženy (37%) i muži (10%) dále přidávají pomoc v rodině, ženy se domnívají, že senioři mohou být užiteční také aktivitami v různých organizacích (10%) a setrváním v pracovním procesu (6%).

Otázka č. 6b – Co si myslíte, že může starý člověk udělat pro sebe?

Tabulka č. 7b

Názor – co pro sebe může starý člověk udělat	Ženy		Muži	
	Počet	%	počet	%
mít dostatek pohybu	5	8,00	4	7,00
pečovat o sebe	3	5,00	9	16,00
být pozitivně naladěm	6	10,00	5	8,00
dále se vzdělávat	5	8,00	2	3,00
být v kontaktu s lidmi	11	18,00	10	17,00
Celkem	30	50,00	30	50,00

Nejvíce mužů (33%) i žen (36%) odpovědělo, že starý člověk by měl především zůstat v kontaktu s lidmi. Druhou nejčastější odpovědí u této otázky byl dostatek péče o vlastní osobu u mužů (30%) a pozitivní naladění u žen (20%).

4.5. Interpretace údajů

HI Předpokládám, že studium umožňuje seniorům realizovat sociální, autonomní a seberealizační potřeby.

H1 Předpokládám, že věk seniorů není rozhodujícím faktorem pro studium.

H2 Předpokládám, že o studium v seniorském věku mají zájem osoby minimálně se středoškolským vzděláním.

H3 Předpokládám, že zájem o studium není limitován vzdáleností obce od místa vzdělávací instituce a vyšší nákladů na studium.

H4 Předpokládám, že zájem o studium seniorů neovlivnilo intelektuální prostředí, v němž kdysi vyrůstali.

Pozn. Za potvrzenou budu HI považovat, jestliže ve více než polovině dotazníkových položek, týkajících se této hypotézy, bude minimálně 55% respondentů odpovídat ve shodě s předpokladem HI a dále budu za potvrzenou považovat každou z podhypotéz, jestliže v otázce týkající se jednotlivé podhypotézy bude minimálně 55% respondentů odpovídat ve shodě s ní.

Jednotlivé otázky	1a	2a	5a	6a	9a
Verifikace	+	+	-	-	+

Identifikační otázky	
Kolik je vám let?	+
Jaké je vaše nejvyšší dosažené	+
Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání	+

Legenda:

+.....svědčí ve prospěch hypotézy

-.....nesvědčí ve prospěch hypotézy

K této hypotéze se vztahuje celkem 8 otázek. 3 otázky se týkají přímo hypotézy HI, zbylých 5 otázek se týká jednotlivých podhypotéz. 3 z těchto otázek jsou otázkami identifikačními.

Co se týká hypotézy H1, všechny tři dotazníkové položky (1a, 2a, 9a) mnou stanovenou hypotézu potvrzují.

Podhypotézu H1 potvrzuje identifikační otázka: Kolik je Vám let?

Podhypotézu H2 potvrzuje identifikační otázka: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Podhypotézu H3 nepotvrzují dotazníkové otázky č. 5a a 6a.

Podhypotézu H4 potvrzuje identifikační otázka: Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání Vašich rodičů?

Otázka č. 1a Proč jste se rozhodli pro studium v seniorském věku?

52% dotazovaných seniorů se pro studium rozhodlo z důvodu navázání nových kontaktů, 34% kvůli úniku ze stereotypu, 10% z důvodu získání nových vědomostí a 6% pro trénink paměti. Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu H1, protože všichni respondenti odpověděli v souladu s touto hypotézou. Odpovědi respondentů – navázání nových kontaktů, únik ze stereotypu, získání nových vědomostí a trénink paměti – znamenají možnost realizace sociálních a autonomních potřeb i možnost seberealizace.

Otázka č. 2a Co pro Vás studium znamená?

Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu H1. Pro 52% dotazovaných znamená studium kontakt s lidmi, 34% dotazovaných spatřuje ve studiu smysluplné naplnění volného času, 14% má při studiu pocit důležitosti.

Otázka č. 5a – Studujete v místě bydliště?

Tato otázka nepotvrzuje stanovenou podhypotézu H3, protože z výsledků výzkumu je patrné, že většina respondentů (72%) studuje v místě bydliště a nemusí nikam dojíždět. Pokud již senioři dojíždí, je to max. 10 km.

Otázka č. 6a – Uveďte Vaše náklady na studium. Jakou část důchodu na studium vynakládáte?

66% dotazovaných vynakládá na studium méně než ¼ svého důchodu. Tato otázka nepotvrzuje stanovenou podhypotézu H3, protože předpoklad byl, že minimálně 55%

respondentů bude odpovídat ve shodě s H3 – tedy že jeho studium nebude limitováno výší nákladů s ním spojených.

Otázka č. 9a – Co považujete za největší přínos Vašeho studia?

Všichni respondenti odpovídali ve shodě s H1, tudíž tato otázka potvrzuje tuto hypotézu. 54% respondentů považuje za největší přínos studia v seniorském věku udržení kontaktu s lidmi, 30% smysluplné vyplnění volného času, 12% zachování svěžesti a cvičení paměti a 4% zachování lidské důstojnosti.

Hypotéza H1 se výzkumem nepotvrdila.

Po ověření hypotézy H1 jsem zjistila, že se tato hypotéza výzkumem potvrdila. Znamená to tedy, že studium umožňuje seniorům realizovat jejich sociální, autonomní a seberealizační potřeby.

Podhypotéza H1 se výzkumem potvrdila.

Na základě odpovědi respondentů je patrné, že se podhypotéza H1 potvrdila. Z toho vyplývá, že věk není pro seniory překážkou ke studiu, neboť 50% studujících seniorů je ve věku 66-70 let a 28% respondentů je ve věku 71-75 let.

Podhypotéza H2 se výzkumem potvrdila.

Hypotéza H2 se potvrdila, protože z výsledků výzkumu je patrné, že o studium v seniorském věku mají zájem osoby s minimálně středoškolským vzděláním. 98% respondentů má středoškolské vzdělání s maturitou a vyšší.

Podhypotéza H3 se výzkumem nepotvrdila.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že pro většinu dotazovaných je dojíždění a výše nákladů na studium limitem. Většina seniorů totiž nemusí za studiem dojíždět a jejich náklady na studium málokdy překračují $\frac{1}{4}$ důchodu.

Podhypotéza H4 se výzkumem potvrdila.

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že se podhypotéza H4 potvrdila. Ukázalo se, že intelektuální prostředí, ve kterém vyrůstali, nijak neovlivnilo jejich zájem o studium v seniorském věku. 66% matek a 80% otců dotazovaných totiž dosáhlo max. středního odborného vzdělání bez maturity.

HII Předpokládám, že o studium mají zájem vysoce aktivní jedinci.

Pozn. Za potvrzenou budu HII považovat, jestliže ve více než polovině dotazníkových položek, týkajících se této hypotézy, bude minimálně 55% respondentů odpovídat ve shodě s předpokladem HII.

Jednotlivé otázky	4a	5a	7a	8a
Verifikace	+	-	+	+

Legenda:

+.....svědčí ve prospěch hypotézy

-.....nesvědčí ve prospěch hypotézy

K této hypotéze se vztahují celkem čtyři otázky. Tři otázky mnou stanovenou hypotézu potvrzují, jedna otázka ji nepotvrzuje.

Otázka č. 4a – Kolik času věnujete studiu (hodin týdně)?

74% dotazovaných uvedlo, že studium jim zabírá 11-15 hodin týdně. Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu HII, protože u lidí ve vyšším věku svědčí tento počet hodin o jejich vysoké aktivitě.

Otázka č. 5a – Studujete v místě bydliště?

Tato otázka nepotvrzuje stanovenou podhypotézu HII, protože z výsledků výzkumu je patrné, že většina respondentů (72%) studuje v místě bydliště a nemusí nikam dojíždět. Pokud již senioři dojíždí, je to max. 10 km.

Otázka č. 7a – Podporuje Vás rodina ve Vašich aktivitách?

Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu HII, protože 70% respondentů odpovědělo, že nejsou ve svém studiu podporováni rodinou. To svědčí o jejich vysoké aktivitě a o tom, že je ani tento fakt od studia neodrazuje.

Otázka č. 8a - Zbývá Vám čas na jiné záliby a koníčky?

Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu HII, protože 86% respondentů má kromě studia, které jim zabírá v průměru 11-15 hodin týdně, dostatek času na další záliby a koníčky.

Hypotéza HII se výzkumem potvrdila.

Po ověření hypotézy HII bylo zjištěno, že se tato hypotéza potvrdila. Znamená to tedy, že o studium v seniorském věku mají zájem aktivní jedinci, kterým nevadí věnovat studiu v průměru 11-15 týdně, mají vedle studia dostatek času na jiné záliby a koníčky a od studia je neodrazuje ani fakt, že nejsou podporováni rodinou.

H III Domnívám se, že pojem stáří asociuje negativní význam.

Pozn. Za potvrzenou budu HIII považovat, jestliže ve více než polovině dotazníkových položek, týkajících se této hypotézy, bude minimálně 55% respondentů odpovídat ve shodě s předpokladem HIII.

Jednotlivé otázky	3a	10a	1b	2b	3b	4b	5b	6b
Verifikace	+	+	+	-	+	+	-	-

Legenda:

+.....svědčí ve prospěch hypotézy

-.....nesvědčí ve prospěch hypotézy

K této hypotéze se vztahuje celkem 8 otázek. 5 otázek mnou stanovenou hypotézu potvrzuje, 3 otázky ji nepotvrzují.

Otázka č. 3a Myslíte si, že je veřejnost dobře informována o různých aktivitách pro seniory?

Všichni respondenti si myslí (78% uvedlo jako odpověď ne, 22% uvedlo jako odpověď spíše ne), že veřejnost není dostatečně informována o aktivitách pro seniory. Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu HIII, protože samotní senioři mají pocit, že lidé nemají dostatečný zájem o to, aby si rozšířili své znalosti a informace o vzdělávání seniorů a celé problematice stáří.

Otázka č. 10a – Myslíte si, že existuje dostatek institucí, kde se mohou senioři vzdělávat?

Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu HIII, protože většina dotazovaných (76% uvedlo jako odpověď ne) se domnívá, že neexistuje dostatek vzdělávacích institucí pro seniory. Z toho vyplývá, že si senioři myslí, že společnost nemá dostatečný zájem na rozšíření institucí, kde by se mohli staří lidé vzdělávat.

Otázka č. 1b – Co Vás napadne, když se řekne stáří?

Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu HIII. Z výsledku výzkumu vyplynulo, že si respondenti v 55% případů představují pod pojmem stáří spíše negativní myšlenky na samotu, smrt, nedostatek financí a nemoci. 45% respondentů je pozitivněji naladěno a v souvislosti s pojmem stáří je napadnou především vnoučata a více času. Tento názor však převládá pouze u ženské části respondentů.

Otázka č. 2b – Máte představu o tom, co budete dělat po odchodu ze zaměstnání, tedy v důchodu?

80% respondentů se chce v důchodu věnovat zajímavým činnostem a koníčkům, což svědčí o pozitivním náhledu na stáří. Pouze 20% respondentů – mužů – přemýšlí negativně a myslí si, že se stáří nedožije. Tato otázka nepotvrzuje stanovenou hypotézu HIII.

Otázka č. 3b – Znáte nějaké instituce, které pořádají aktivity pro staré spoluobčany?

Tato otázka potvrzuje stanovenou hypotézu HIII, protože 67% dotazovaných nezná žádné instituce pořádající aktivity pro seniory, což svědčí o nedostatečném zájmu o tuto věkovou skupinu.

Otázka č. 4b – Jaký vztah má podle Vás společnost ke starým lidem?

66% respondentů si myslí, že se společnost o staré spoluobčany nezajímá a jsou pro ni přítěží. Tato otázka tudíž potvrzuje stanovenou hypotézu HIII.

Otázka č. 5b – Čím může být starý člověk užitečný pro společnost?

Výzkumné šetření ukázalo, že většina respondentů (69%) si myslí, že starý člověk může být pro společnost velice užitečný především předáváním svých životních zkušeností mladším generacím. To je bezesporu pozitivní názor a tato otázka tudíž nepotvrzuje stanovenou hypotézu HIII.

Otázka č. 6b – Co si myslíte, že může starý člověk udělat pro sebe?

Tato otázka nepotvrzuje stanovenou hypotézu HIII, protože v tomto případě většina dotazovaných nevnímá staré spoluobčany jako tvory nemohoucí a závislé na společnosti, naopak si 35% respondentů myslí, že je důležité, aby zůstali v kontaktu s lidmi, 21% respondentů se domnívá, že staří lidé o sebe nesmí přestat pečovat, 18% respondentů považuje za důležité, aby zůstali pozitivně naladěni.

Hypotéza HIII se výzkumem potvrdila.

Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že problematika stáří je v dnešní době stále problémem a veřejnosti buď chybí dostatečná informovanost, nebo se o toto téma úmyslně nezajímá. Sami senioři si myslí, že veřejnost není dostatečně informována o různých institucích vzdělávajících seniory, a že společnost jich nenabízí dostatečné množství. Široká veřejnost vidí ve stáří problém a v souvislosti s ním přemýšlí o negativních věcech jako je nemoc, smrt, osamělost, nedostatek peněz. Také se většina lidí domnívá, že staří lidé jsou společnosti na obtíž a velké procento dotazovaných nezná žádnou instituci vzdělávající a aktivizující seniory.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá vzděláváním seniorů, které může být jedním z faktorů smysluplného prožití této etapy života, pomáhá zachovat všeobecný rozhled i získávat nové vědomosti, podporuje všestrannou aktivitu, udržování sociálních kontaktů s jinými lidmi, slouží jako prevence osamělosti. V dnešní době prodlužování délky lidského života totiž stáří neznamena jen jeho závěrečnou epizodu, která končí smrtí. Toto období lidského života trvá v současnosti 30-40 let a brzy se bude svou délkou rovnat etapě mládí či dospělosti. Společnost by se tedy měla snažit o co největší rozšíření institucí vzdělávajících a aktivizujících seniory, neboť se tímto způsobem zcela jistě prodlužuje jejich samostatnost a nezávislost, což by bylo pro společnost určitě přínosem. I když stáří prožívá každý jinak a hlavní roli nehraje kalendářní věk, nýbrž věk funkční, a mnoho faktorů pro plnohodnotné prožití stáří, jakými jsou zejména životní styl, ochrana zdraví, prevence a zodpovědná příprava na stárnutí a stáří, ovlivňujeme v průběhu celého života, sami senioři by se i přesto měli snažit co nejvíce pečovat o svůj život tak, aby byl hodnotný, aktivní a smysluplný.

Na toto téma byl formou dvou dotazníků proveden kvantitativní výzkum. Cílem výzkumu bylo zodpovědět hlavní výzkumné otázky: Jaký význam přisuzují senioři vzdělávání jako faktoru jejich kvalitnějšího a plnohodnotnějšího života?, Jak vnímá široká veřejnost seniory, jaké je její povědomí o možnostech vzdělávání seniorů, a co pro ni znamená pojem stáří?, Existují nějaká hlediska, která mají vliv na to, zda někteří senioři začnou studovat a někteří nikoliv?

V rámci šetření byly stanoveny tři hypotézy:

První hypotéza měla ověřit, zda studium seniorům umožňuje realizovat jejich sociální, autonomní a seberealizační potřeby. K této hypotéze byly přiřazeny ještě **čtyři podhypotézy**, jejichž úkolem bylo zjistit, zda je věk rozhodujícím faktorem pro studium, zda ovlivňuje motivaci ke studiu předchozí vzdělání, zda jsou pro seniory bariérou vzdálenost obce od místa vzdělávací instituce a náklady na studium, a zda je zájem seniorů o studium ovlivněn intelektuálním prostředím, v němž kdysi vyrůstali.

Hypotéza H1 se výzkumem potvrdila. Bylo zjištěno, že největší motivací seniorů ke vzdělávání je navázání nových kontaktů, únik ze stereotypu, smysluplné naplnění

volného času, získávání nových vědomostí, trénink paměti a také zachování lidské důstojnosti. Zajímavé je, že mezi studujícími seniory i mezi absolventy starších ročníků akademie třetího věku jsou ve větší míře zastoupeny ženy.

Podhypotéza H1 se výzkumem potvrdila. Většina studujících seniorů je věku kolem sedmdesáti let, což svědčí o tom, že věk pro ně neznámá žádnou bariéru.

Podhypotéza H2 se výzkumem potvrdila. Téměř všichni senioři získali v průběhu života středoškolské vzdělání s maturitou a vyšší.

Podhypotéza H3 se výzkumem nepotvrdila. Ukázalo se, že převážná část seniorů pochází přímo z místa vzdělávací instituce a může tak studovat pohodlně v blízkosti domova. Ostatní dojíždí max. 10 km. Náklady na studium vyjíměčně přesahují ¼ důchodu.

Podhypotéza H4 se výzkumem potvrdila, neboť rodiče studujících seniorů zdaleka během svého života nedosáhli takového stupně vzdělání, jako samotní zkoumaní senioři. Jejich matky i otcové dosáhli téměř ve většině případů pouze středního odborného vzdělání bez maturity.

Druhá hypotéza měla potvrdit či vyvrátit, zda o studium mají zájem vysoce aktivní jedinci.

Tato hypotéza byla potvrzena, protože bylo zjištěno, že většina studentů věnuje studiu přibližně 11-15 hodin týdně a má přitom ještě čas na další aktivity a koníčky, a od studia je neodrazuje ani fakt, že nejsou ve svém počínání podporováni rodinou.

Třetí hypotéza měla ověřit, zda stáří asociuje negativní význam.

Tato hypotéza byla potvrzena, jelikož sami senioři pocíují nedostatečné množství institucí vzdělávajících a aktivizujících tuto věkovou skupinu, a nedostatečný zájem široké veřejnosti o problematiku stárnutí a stáří. Široká veřejnost vnímá stáří spíše negativně a spojuje si ho s nemocí, smrtí, osamělostí a nedostatkem peněz. Myslí si, že staří lidé jsou pro společnost přítěží, že je zabezpečuje pouze po finanční stránce a ještě nedostatečně.

Velice zajímavé je zjištění, že ženy mají na stáří pozitivnější náhled, znají oproti mužům některé instituce vzdělávající seniory, vnímají seniory jinak než muži a jsou více přesvědčeny o tom, že mohou být pro společnost přínosem, a že můžou své stáří prožít aktivně. Také svého vlastního stáří se nebojí tolik jako muži a zatímco muži si představují v souvislosti s ním smrt a nemoci, ženy se těší na více volného času a na péči o vnoučata. Pokud by tedy zkoumanou skupinu tvořily pouze ženy, tato hypotéza by asi potvrzena nebyla.

Závěrem lze říci, že problematika stárnutí a stáří a s ním související aktivizace a vzdělávání seniorů je v ČR stále aktuálním problémem. Stejně jako se společnost nemění ze dne na den, tak i v otázkách týkajících se této etapy lidského života jde o řešení na dlouhou dobu. Již nyní však můžeme konstatovat změny k lepšímu. Je však třeba, aby si všichni zúčastnění plně uvědomili, že zde tento problém je, a že je třeba ho řešit.

Pokud bych se v budoucnu znovu zabývala vzděláváním seniorů, zaměřila bych se ve výzkumu široké veřejnosti také na jiné regiony než je prachatický, výzkum samotných seniorů bych rozšířila také na další vzdělávací instituce, např. na nějakou univerzitu třetího věku, a v neposlední řadě bych se obrátila také na samotné instituce vzdělávající seniory.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2580-2.
- DIENSTBIER, Z. *Průvodce stárnutím aneb jako ho oddálit*. Praha: Radix, 2009. ISBN 978-80-86013-88-0.
- FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2480-5.
- GRUSS, P. *Perspektivy stárnutí*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Halvíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
- JIRAN, Č. *Kronika seniorské občanské společnosti*. Prachatice, 2003.
- JIRAN, Č. Senioři zakončili tříleté studium historie. *Radniční list*. Prachatice, 2011, č. 6, s. 7.
- KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1370-5.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.
- MUŽÍK, J. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-220-9.
- PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika. Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

PLAMÍNEK, J. *Vzdělávání dospělých*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3235-0.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.

SLÍPKA, J. Měnící se tvář našich univerzit třetího věku. *Andragogika*, 2004, č. 3, s. 17.

STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-376-5.

STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-62-5.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

TOPINKOVÁ, E. *Geriatric pro praxi*. Praha: Galén, 2005. ISBN 80-7262-365-6.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1318-5.

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

ČORNANIČOVÁ, R. *Obohacovanie života starších ľudí edukačnými aktivitami II.*
Bratislava: Národné osvetové centrum, 2000. ISBN 80-7121-196-6.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Péče o potřeby člověka. [on-line]. 2011. [cit. 2011-07-05]. Dostupné na internetu: <http://www.wikiskripta.eu/index.php/Péče_o_potřeby_člověka>.

Vzdělávání seniorů. [on-line]. 2010. [cit. 2011-07-06]. Dostupné na internetu: <<http://www.rodina-finance.cz/seniori.207/vzdelavani-senioru.20407.html>>.

Asociace univerzit třetího věku. [on-line]. Brno: AU3V, 2011. [cit. 2011-07-06]. Dostupné na internetu: <<http://au3v.vutbr.cz/>>.

Vzdělávání seniorů. [on-line]. Brno: Institut celoživotního vzdělávání, 2011. [cit. 2011-07-15]. Dostupné na internetu: <<http://www.lli.vutbr.cz/vzdelavani-senioru>>.

Portál vzdělávání seniorů. [on-line]. 2010. [cit. 2011-07-15]. Dostupné na internetu: <<http://www.icm.cz/portal-vzdelavani-senioru>>.

Proč se zabývat otázkou stárnutí a stáří. [on-line]. [cit. 2012-01-09]. Dostupné na internetu: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVEB/2464/PROC-SE-ZABYVAT-OTAZKOU-STARNUTI-A-STARI.html/>>.

Příprava na stárnutí v České republice. [on-line]. MPSV. 2008. [cit. 2012-01-09]. Dostupné na internetu: <<http://www.mpsv.cz/cs/2856>>.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

OBRÁZEK 1: MAPA VÝZKUMNÉHO TERÉNU - PRACHATICKO

Seznam tabulek

TABULKA 1a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE POHLAVÍ
TABULKA 2a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE VĚKU
TABULKA 3a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE NEJVYŠŠÍHO DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ
TABULKA 4a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE MÍSTA BYDLIŠTĚ
TABULKA 5a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE NEJVYŠŠÍHO DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ RODIČŮ
TABULKA 6a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE DŘÍVĚJŠÍHO POVOLÁNÍ
TABULKA 7a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE NAVŠTĚVOVANÉ VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE
TABULKA 8a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE TOHO, KOLIK LET JSOU V DŮCHODU
TABULKA 9a: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE DOBY, KDY ZAČALI STUDOVAT
TABULKA 1b: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE POHLAVÍ
TABULKA 2b: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE VĚKU
TABULKA 3b: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE NEJVYŠŠÍHO DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ
TABULKA 4b: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE MÍSTA BYDLIŠTĚ
TABULKA 5b: ROZDĚLENÍ RESPONDENTŮ DLE POVOLÁNÍ
TABULKA Ia: STUDIUM SENIORŮ – DŮVOD
TABULKA IIa: STUDIUM – CO PRO SENIORY ZNAMENÁ
TABULKA IIIa: NÁZOR SENIORŮ NA INFORMOVANOST VEŘEJNOSTI O AKTIVITÁCH PRO SENIORY
TABULKA IVa: ČAS NA STUDIUM – POČET HODIN TÝDNĚ
TABULKA Va: STUDIUM V MÍSTĚ BYDLIŠTĚ/DOJÍŽDĚNÍ
TABULKA VIa: NÁKLADY NA STUDIUM
TABULKA VIIa: PODPORA RODINY PŘI STUDIU
TABULKA VIIIa: ČAS NA JINÉ ZÁLIBY A KONÍČKY
TABULKA IXa: ANO - VARIANTY ODPOVĚDÍ
TABULKA Xa: NEJVĚTŠÍ PŘÍNOS STUDIA
TABULKA XIa: NÁZOR SENIORŮ NA VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE – ZDA JE JICH DOSTATEK
TABULKA Ib: STÁŘÍ – NÁZOR
TABULKA IIb: PŘEDSTAVA O AKTIVITÁCH PO ODCHODU DO DŮCHODU
TABULKA IIIb: ZNALOST INSTITUCÍ AKTIVIZUJÍCÍCH SENIORY
TABULKA IVb: ANO - VARIANTY ODPOVĚDÍ
TABULKA Vb: NÁZOR NA VZTAH SPOLEČNOSTI KE STARÝM LIDEM
TABULKA VIb: NÁZOR – ČÍM MŮŽE BÝT STARÝ ČLOVĚK UŽITEČNÝ PRO SPOLEČNOST
TABULKA VIIb: NÁZOR – CO PRO SEBE MŮŽE STARÝ ČLOVĚK UDĚLAT

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – DOTAZNÍK Č. 1	I - IV
PŘÍLOHA B – DOTAZNÍK Č. 2	V - VII

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník č. 1

Vážený respondente,

Jmenuji se Hana Čechová a jsem studentkou Univerzity Jana Amose Komenského Praha. V rámci bakalářské práce provádím dotazníkové šetření, které mi pomůže zodpovědět otázky týkající se prospěšnosti a účelnosti vzdělávacích institucí pro seniory. Tento dotazník je zcela **anonymní** a veškeré získané informace budou použity výhradně pro mou práci. Pokud se rozhodnete dotazník vyplnit, prosím Vás o zodpovězení **všech** otázek dotazníku. Pokud není uvedeno jinak, vždy zvolte **pouze** jednu variantu odpovědi a zřetelně ji označte.

Za spolupráci Vám předem děkuje H. Č.

Pohlaví: a) muž
 b) žena

Věk:

Vaše nejvyšší dosažené vzdělání: a) nedokončené základní
 b) základní
 c) střední odborné bez maturity
 d) střední odborné s maturitou
 e) středoškolské s maturitou
 f) vyšší odborné
 g) vysokoškolské

- Bydlíte:
- a) v obci nad 100.000 obyvatel
 - b) v obci od 50.000 do 100.000 obyvatel
 - c) v obci od 10.000 do 50.000 obyvatel
 - d) v obci menší (uved'te počet obyvatel)

Nejvyšší dosažené vzdělání Vaší matky a Vašeho otce:

- Matka:
- a) nedokončené základní
 - b) základní
 - c) střední odborné bez maturity
 - d) střední odborné s maturitou
 - e) středoškolské s maturitou
 - f) vyšší odborné
 - g) vysokoškolské

- Otec:
- a) nedokončené základní
 - b) základní
 - c) střední odborné bez maturity
 - d) střední odborné s maturitou
 - e) středoškolské s maturitou
 - f) vyšší odborné
 - g) vysokoškolské

Vaše dřívější povolání:

Vámi navštěvovaná vzdělávací instituce:

- a) Univerzita III. Věku při vysoké škole
- b) Akademie III. věku
- c) přednášky pořádané Klubem důchodců či jinými institucemi
- d) jiná možnost – specifikujte, prosím:

- Kolik let jste v důchodu?
- Kdy jste se rozhodli pro studium? (před kolika lety)
- 1a. Proč jste se rozhodli pro studium?
-
-
- 2a. Myslíte si, že je veřejnost dobře informována o různých aktivitách pro seniory?
- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne
- e) nedokážu posoudit
- 3a. Co pro Vás studium znamená?
-
-
- 4a. Kolik času studiu věnujete? (uved'te hodin týdně)
- 5a. Studujete v místě bydliště?
- a) ano
- b) ne, musím dojíždět (uved'te počet km)
- 6a. Uved'te Vaše náklady na studium. Jakou část důchodu na studium vynakládáte?
- a) méně než 1/4
- b) asi 1/4
- c) asi 1/3
- d) asi 1/2
- e) více než 1/2
- 7a. Podporuje Vás rodina ve Vašich aktivitách?
- a) ano

- b) spíše ano
 - c) spíše ne
 - d) ne
- 8a. Zbývá Vám čas na jiné záliby a koníčky?
- a) ano (jaké)
 - b) ne
- 9a. Co považujete za největší přínos Vašeho studia?
- a) vyplnění volného času
 - b) zachování svěžesti ducha a cvičení paměti
 - c) zachování lidské důstojnosti
 - d) udržení kontaktů s lidmi
 - e) jiná možnost – specifikujte, prosím:
- 10a. Myslíte si, že existuje dostatek institucí, kde se mohou senioři vzdělávat?
- a) ano
 - b) spíše ano
 - c) spíše ne
 - d) ne
 - e) nedokážu posoudit

Příloha B – Dotazník č. 2

Vážený respondente,

Jmenuji se Hana Čechová a jsem studentkou Univerzity Jana Amose Komenského Praha. V rámci bakalářské práce provádím dotazníkové šetření, které mi pomůže zodpovědět otázky týkající se názoru širší veřejnosti na stáří a na povědomost veřejnosti o možnostech vzdělávání lidí v seniorském věku. Tento dotazník je zcela **anonymní** a veškeré získané informace budou použity výhradně pro mou práci. Pokud se rozhodnete dotazník vyplnit, prosím Vás o zodpovězení **všech** otázek dotazníku. Pokud není uvedeno jinak, vždy zvolte **pouze** jednu variantu odpovědi a zřetelně ji označte.

Za spolupráci Vám předem děkuje H. Č.

Pohlaví: a) muž

 b) žena

Věk:

Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:

- a) nedokončené základní
- b) základní
- c) střední odborné bez maturity
- d) střední odborné s maturitou
- e) středoškolské s maturitou
- f) vyšší odborné
- g) vysokoškolské

Vaše povolání:

Bydlíte:

- a) v obci nad 100.000 obyvatel
 - b) v obci od 50.000 do 100.000 obyvatel
 - c) v obci od 10.000 do 50.000 obyvatel
 - d) v obci menší (uveďte počet obyvatel)
- 1b. Co Vás napadne, když se řekne stáří
- 2b. Máte představu o tom, co budete dělat po odchodu ze zaměstnání, tedy v důchodu?
- a) věnovat se rodině, vnoučatům
 - b) věnovat se svým zálibám (jmenujte, jaké záliby máte)
.....
 - c) studovat
 - d) jiná možnost – specifikujte, prosím
- 3b. Znáte nějaké instituce, které pořádají aktivity pro staré spoluobčany?
- a) ano (jmenujte instituci + jaké aktivity pořádá)
.....
.....
 - b) ne
 - c) nevím
- 4b. Jaký vztah má podle Vás společnost ke starým lidem?
- a) nezajímá se o ně, jsou její přítěží
 - b) zabezpečuje je pouze po finanční stránce
 - c) snaží se je v rámci jejich možností zapojit do společenského života – jak
.....
.....
 - d) jiná možnost – specifikujte, prosím:
.....
.....

5b. Čím může být starý člověk užitečný pro společnost?

.....
.....

6b. Co si myslíte, že starý člověk může udělat pro sebe?

.....
.....

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Hana Čechová, DiS.

Obor: vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Akademie třetího věku – neformální vzdělávání seniorů v Prachaticích

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 59

Celkový počet stran příloh: 7

Počet titulů české literatury a pramenů: 23

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových zdrojů: 7

Vedoucí práce: Mgr. Libuše Kohlíčková